

ตรีพิพิธพร
สวัสดิมงคลในพระราชวังดุสิต
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชดา ไซตพานิช*

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมรายชื่อและค้นหาความหมายของนามถนน ประตู พระตำหนักและสวนในบริเวณพระราชวังดุสิต ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น และพระราชทานนามไว้ อาทิ ถนนดวงตะวัน ถนนเบญมาศ ถนนใบพร ประตูลีแซ่ ประตูกิเลน พระตำหนักเขาไม้ สวนฝรั่งกังไส สวนบวญไผ่ เป็นต้น ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาเชิงเอกสาร ทั้งจากเอกสารชั้นต้นที่เก็บรักษาอยู่ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ รายงานผลการศึกษาวิจัยเรื่องเอกสารประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมพระราชวังดุสิต^{*} รวมทั้งแผนที่ประวัติศาสตร์กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๕๐ และ พ.ศ. ๒๔๕๓ พบว่า นามพระราชทานเหล่านี้ มีที่มาจากลวดลายเครื่องกระเบื้องจีน อันเป็นพระราชนิยมในการเล่นเครื่องโต๊ะ โดยจัดวางเครื่องกระเบื้องจีนลวดลายต่างๆ ตั้งเป็นโต๊ะหมู่บูชา รวมทั้งจากการศึกษาบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องถ้วยจีน ผลการศึกษา ค้นพบว่า นามพระราชทานเหล่านี้ คือลวดลายบนเครื่องกระเบื้องจีนที่สื่อถึงตรีพิพิธพร คือพรสามประการ อันได้แก่ ความมียศวาสนา ความมั่งมีด้วย

* นักวิจัยร่วม ในโครงการวิจัยแผนที่บริเวณกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๕๐ - พ.ศ. ๒๔๗๕ : การรวบรวมและจัดระบบฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาสถาปัตยกรรมและเมืองกรุงเทพฯ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) บัณฑิต จุลาสัย, รองศาสตราจารย์ดร. และคณะ.

๑ บัณฑิต จุลาสัย และพีรศรี ไพวาททอง, รายงานการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมพระราชวังดุสิต. เงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

โภชนาการและบริวาร และความมั่งคั่งอันขมุกขมูย รวมทั้งลายที่มีความเป็นสวัสดิมงคล
ต่างๆ นับเป็นพรที่พระองค์พระราชทานให้แก่บ้านและเมืองเพื่อให้ผู้อยู่อาศัย
มีความสุข ปัจจุบัน นามถนน ประตู ที่รัชกาลที่ ๕ เคยพระราชทานไว้เปลี่ยนแปลง
ไป ความนิยมในการเล่นเครื่องโต๊ะก็ค่อยๆ เสื่อมสูญไป คงเหลือไว้เพียงข้อมูล
ทางประวัติศาสตร์ เอกสาร ภาพถ่ายและแผนที่บางส่วนเท่านั้น

Prosperities blessing in Dusit Palace during the reign of King Chulalongkorn

Rachada Chotipanich

Abstract

This paper aims at collecting and studying the meaning of places' names around Dusit Palace: streets, gates, courts and gardens. Duangtawan Street, Benjamas Street, Baiporn Street, Sii Sae Gate, Kilen Gate, Khao Mai Court, Farang Kangsai Garden, Bui Pai Garden were built by King Chulalongkorn (Rama V). This paper is the documentary research which accumulate both primary and secondary source from National Thai Archive, the collection of report about the history and architect in Dusit Palace, and the map of Bangkok around 2450 – 2453 B.E. The research found that, the names given to the places in Dusit Palace are derived from Royal China Porcelain which was interested by King Rama V under the trend of arranging the Chinese altar. Together with studied King Rama V written works and interview with the expert in China Porcelain, also found that those names reflect to Tripittaporn or the three blessing: being powerful, being wealthy, and being healthy. That is to say, blessing for his Palace and Kingdom to success in those prosperity. Nowadays, the names given by King Rama V have declined together with the downfall of the popular of arranging Chinese altar. Thus these names remain only in recorded document.

บทนำ

ในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง **สวนดุสิต** ขึ้น เพื่อเป็นพระราชฐานที่ประทับ พักผ่อน พระราชอิริยาบถและพระพลานามัย โดยทรงเลือกพื้นที่บริเวณตำบลสามเสน ทางตอนเหนือของพระบรมมหาราชวัง สามารถเดินทางไปกลับได้ภายในเวลาสั้นๆ ดังประกาศแจ้งความเรื่องสวนดุสิต ตอนหนึ่งว่า

ด้วยทรงพระราชดำริว่าในฤดูร้อนในพระบรมมหาราชวัง ร้อนจัด เพราะมีตึกบังอยู่โดยรอบ ไม่เป็นที่ลมเดินสะดวก อนึ่ง พระราชอิริยาบถ ไพรทรงแรงพระราชดำเนินด้วยพระบาท ใน ระยะทางอันหนึ่งพอสมควรแก่พระกำลัง ก็เป็นที่ทรงสบาย ถ้า ประทับอยู่บนพระที่นั่ง ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินแห่งใดหลายเดือน ก็ไม่มีใครทรงสบาย จึงต้องเสด็จพระราชดำเนินประพาศหัวเมือง เพื่อได้ทรงพระสำราญพระราชอิริยาบถเนื่องๆ ทรงพระราชดำริห์ เพื่อจะให้มีที่ประทับร้อน และมีที่ทรงพระดำเนินด้วยพระบาทใน กรุงเทพมหานคร ให้เป็นการสะดวกดี...^๒

การดำเนินงานสร้างสวนดุสิต เริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ในระยะแรกนั้น โปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า วังสวนดุสิต เนื่องจากพระองค์จัดซื้อที่ดินด้วยเงินพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์เอง มิใช่เงินแผ่นดิน และให้เจ้าพนักงานวางแผน ขุดคลอง ทำถนน ก่อสร้างอาคารต่างๆ เริ่มจากการสร้างพลับพลาที่ประทับชั่วคราว พระองค์เสด็จ พระราชดำเนินมาประทับยังสวนดุสิตบ่อยครั้ง มีการย้ายพระที่นั่งมณฑลรัตนไฉน์ จากเกาะสีชังมาสร้างใหม่โดยขยายขนาดให้ใหญ่ขึ้น พระราชทานนามว่า พระที่นั่ง วิมานเมฆ รวมทั้งสร้างพระที่นั่งอภิเชษฐดุสิต พระที่นั่งอัมพรสถาน และพระที่นั่ง อนันตสมาคม รวมทั้งสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เพิ่มเติม พระองค์ประทับอยู่ ณ พระที่นั่ง วิมานเมฆ และเมื่อพระที่นั่งอัมพรสถานสร้างแล้วเสร็จ จึงประทับอยู่ ณ พระที่นั่ง องค์นี้ จนเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓

^๒ แจ้งความเรื่องสวนดุสิต ลงวันที่ ๗ มีนาคม ร.ศ.๑๑๗ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๕ หน้า ๕๔๓.

พระราชวังดุสิตจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในช่วงปลายรัชกาล ด้วยเป็นบ้าน ที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ในการวางผังบริเวณ การออกแบบทางด้านสถาปัตยกรรม การบริหารจัดการงานก่อสร้าง งานภูมิสถาปัตยกรรม การวางผังชุดคลอง ตัดถนนสายต่างๆ รวมทั้งการตกแต่งภายใน การคัดเลือกเครื่องเรือนตกแต่งตามห้องต่างๆ โดยมีสถาปนิกชาวต่างประเทศ และข้าราชการในกระทรวงโยธาธิการเป็นผู้ถวายงาน อาทิ มีสเตอร์อาเลกรี มีสเตอร์กอลโล มีสเตอร์ซันเดรสกี มีสเตอร์ตามาโย มีสเตอร์แฟโรมีสเตอร์ซันวาโทรเร^๑ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงนามพระราชทาน ไม่ว่าจะเป็นถนน คลอง สะพาน พระตำหนัก สวน ประตู่ และอื่นๆ ในพระราชวังดุสิต ที่ปรากฏในเอกสารชั้นต้น และในแผนที่กรุงเทพฯ ยุคนั้น นำมาซึ่งความสงสัย เนื่องจากไม่ใช่นามที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน จึงเป็นที่มาของการศึกษาความหมายของนามต่างๆ^๔

^๑ ตำแหน่งข้าราชการในกระทรวงโยธาธิการ วันที่ ๒๒ กันยายน ๑๒๖ **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๔** หน้า ๖๑๒

^๔ ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาลัย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีรศรี โปหาทอง ผู้รวบรวมเอกสารประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระราชวังดุสิต และขอขอบคุณอาจารย์ธนพันธ์ ขจรพันธุ์ ผู้ศึกษาด้านเครื่องถ้วยจีนและเครื่องโต๊ะ ที่ได้เรียนรู้ธรรมเนียมนิยมในการเล่นเครื่องโต๊ะจากภายในตระกูลที่มีบรรพบุรุษเคยเป็นกรรมการเครื่องโต๊ะในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งกรุณาให้คำแนะนำ ชี้แจงรายละเอียดของลวดลายบนเครื่องถ้วย รวมทั้งภาพถ่ายต่างๆ อันเป็นการเปิดโลกทัศน์ของผู้เขียนให้เข้าใจในความสนุกของการเล่นเครื่องโต๊ะ ด้วยการพิจารณาลวดลายที่เขียนอยู่บนภาชนะต่างๆ อันแฝงด้วยแง่คิดในเชิงศาสนา ปรัชญา ความงดงาม และคุณค่าของวัตถุที่มีอายุเก่าแก่มากวนาน

บริเวณสวนดุสิต ในแผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๔๐
(ที่มา: ห้องปฏิบัติการแผนที่และเอกสารประวัติศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

ตรีพิพิธพร สวัสดิมงคลในพระราชวังดุสิต รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สวนดุสิตมีความสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการทางกายภาพของกรุงเทพมหานคร
ที่ขยายตัวมาเป็นลำดับนับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองผดุงกรุงเกษม เป็นคลองคูเมืองชั้นนอก ขยายพื้นที่

พระนครไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้ ทำให้พื้นที่ของพระนคร ขยายเพิ่มขึ้น
กว่าเดิม และยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชอุทยาน (พระราชวังปทุมวัน) ขึ้นนอก
พระนครทางทิศตะวันออก เป็นที่เสด็จประพาส ในช่วงต้นรัชกาลพระนครขยายตัวลง
ไปทางใต้ต่อจากลำเพ็ญ ตลาดน้อย บางรัก เป็นย่านการค้า ที่พำนักของชาวต่างชาติ
ส่วนทางตะวันออก มีการสร้างวังใหม่ที่ทุ่งประทุมวัน เพื่อพระราชทานสมเด็จพระบรม-
โอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อพระองค์มีพระราชดำริที่จะ
สร้างพระราชนิเวศน์ใหม่ เพื่อผ่อนคลายพระราชอิริยาบถในพระราชอุทยาน ตามอย่าง
พระราชฐานที่ประทับของกษัตริย์ในยุโรป จึงทรงเลือกพื้นที่ทางตอนเหนือของพระนคร
นอกแนวคลองผดุงกรุงเกษม นับเป็นการขยายตัวของพระนครมาทางทิศเหนือ ที่เป็น
ผลให้บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เจริญรอยตามพระราชนิยม
ในการขยับขยายวังและบ้านเรือนออกมาอยู่นอกเมือง^๔

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงตัดไม้บนที่ดินผืนนี้เป็นปฐมฤกษ์ พระราชทานชื่อตำบลบริเวณนี้ว่า สวนดุสิต^๕
และโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงนครบาลจัดหาซื้อที่ดินเพิ่มเติมจากราษฎรโดยใช้
พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ มิใช่เงินแผ่นดิน งานก่อสร้างสวนดุสิตจึงเริ่มขึ้น มีการ
ปักเขต วัดระยะจนถึงก่อสร้างอาคารและปลูกต้นไม้ รวมทั้งตัดถนนหลายสาย
ทั้งภายในและภายนอกโดยมีถนนที่แสดงขอบเขตพระราชฐาน ได้แก่

ถนนข้างฮี ทางด้านทิศเหนือ

ถนนข้าว ทางด้านทิศตะวันออก

ถนนดวงตะวันใน ทางด้านทิศใต้ โดยเชื่อมต่อกับถนนสามเสน ทางด้าน
ทิศตะวันตกซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔

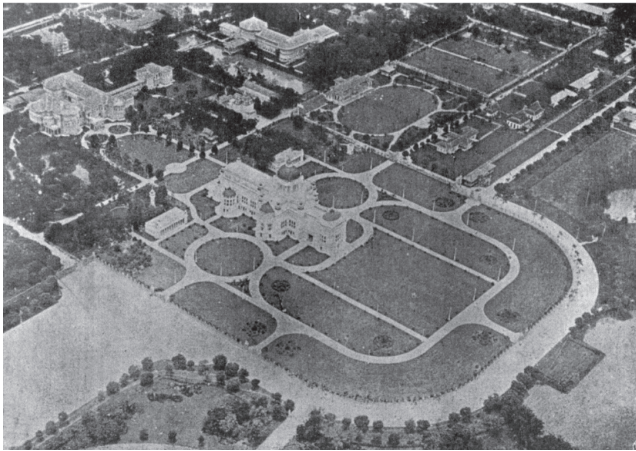
^๔ หม่อมราชวงศ์แม่ม่ายน้อย ศักดิ์ศรี, **พระราชวังและวังในกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๕๒๕**
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๓๖๘.

^๕ ในช่วงแรก พระราชทานนามว่า สวนดุสิต และให้เรียกนามที่ประทับว่า วังสวนดุสิต
ต่อมาเมื่อมีการสร้างพระที่นั่งอัมพรสถาน และพระที่นั่งองค์ต่างๆ เพิ่ม อาทิ พระที่นั่งอนันตสมาคม
เพื่อเป็นท้องพระโรง จึงโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเรียกนามวังสวนดุสิตเป็นพระราชวังสวนดุสิต
เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๒ และในรัชกาลต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เรียกพระราชวังสวนดุสิตว่า พระราชวังดุสิต

ถนนดวงดาวใต้ ถนนดวงดาวใน และถนนดวงดาวเหนือ แบ่งเขตพระราชฐาน
ระหว่างสวนดุสิตและสวนสุนันทา เขตพระราชฐานชั้นใน^๗

บรรยากาศภายในสวนดุสิต (ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพระราชวังดุสิตในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง
(ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

^๗ บัณฑิต จุลาลัย และพีรศรี โพวาทอง, รายงานเอกสารประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม
พระราชวังดุสิต, กองทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐. หน้า ๓๒.

ตารางสรุปนามถนนที่เป็นลายเครื่องถ้วย บริเวณที่ตั้งและนามปัจจุบัน

	นามเดิม	ที่ตั้งและนามปัจจุบัน
๑ ๒ ๓	ถนนดวงตะวันใน ถนนดวงตะวันนำ ถนนดวงตะวันนอก	อยู่ทางทิศใต้ของเขตพระราชฐานไปจนจดถนน ราชปรารภ ปัจจุบันคือถนนศรีอยุธยา
๔ ๕ ๖	ถนนดวงเดือนใน ถนนดวงเดือนนำ ถนนดวงเดือน นอก	เริ่มต้นจากแม่น้ำเจ้าพระยามาบรรจบกับ ถนนชีว ปัจจุบันคือถนนสุขโยทัย
๗	ถนนอก	เริ่มจากถนนลูกหลวง ริมคลองผดุงกรุงเกษมไปจน จดถนนดวงตะวัน ทางด้านเหนือของ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ปัจจุบันคือ ถนนนครปฐม
๘ ๙	ถนนลก ถนนลกเหนือ	เริ่มจากถนนลูกหลวงข้างคลองผดุงกรุงเกษมขนาน กับคลองเปรมประชากรถึงถนนประดิพัทธ์ ปัจจุบัน คือ ถนนพระรามที่ ๕ ส่วนถนนลกเหนือ อยู่ทาง ตอนเหนือของสวนดุสิตถึงแม่น้ำเจ้าพระยา ตัดผ่านหน่วยงานทหารภายหลังจึงเปลี่ยนเป็น ถนนทหาร
๑๐	ถนนชีว	อยู่ขนานกับคลองชีอหน้า ขนานไปกับทางรถไฟ สายเหนือ ปัจจุบันคือถนนสวรรคโลก
๑๑ ๑๒ ๑๓	ถนนส้มมีนอก ถนนส้มมีหนู ถนนส้มมีใต้	อยู่ทางทิศตะวันตกของคลองแม่เงงแสงและ คลองรางเงินในเขตพระราชฐาน ปัจจุบันคือ ถนนสุพรรณ
๑๔ ๑๕	ถนนทับทิมนอก ถนนทับทิมใต้	เป็นถนนภายในเขตพระราชฐาน คู่ขนานกับ ถนนส้มมี (ถนนสุพรรณ) ระหว่าง คลองผดุงกรุงเกษมกับคลองสามเสน

๑๖ ๑๗	ถนนพุดตานเหนือ ถนนพุดตานใน	ถนนพุดตานเหนือ ตั้งแต่ถนนช้างอี (ถนนราชวิถี) ตรงออกไปถึงคลองสามเสนที่ถนนราชวัด (ถนนนครไชยศรี) ด้านเหนือของสวนดุสิตปัจจุบัน คือถนนพิษัย ส่วนพุดตานใน อยู่ในเขตพระราชฐาน เริ่มจากสนามหน้าพระที่นั่งอภิเชษฐดุสิตออกไปทาง ประตูนสิงโต (ประตูประสาธเทวฤทธิ์)
๑๘ ๑๙ ๒๐	ถนนเบญจมาศนอก ถนนเบญจมาศใน ถนนเบญจมาศใต้	เริ่มจากลานพระราชวังดุสิตถึงสะพานมัฆวานรังสรรค์ ปัจจุบันคือ ถนนราชดำเนินนอก ส่วนถนนเบญจมาศในและเบญจมาศใต้อยู่ภายในเขตพระราชฐาน
๒๑ ๒๒	ถนนใบพร ถนนปลายใบพร	กั้นเขตพระราชฐานชั้นนอกกับพระราชชั้นใน ถนนใบพรต่อมาคือ ถนนอุทองใน ส่วนถนนปลายใบพร ต่อมาคือ ถนนอุทองนอก
๒๓ ๒๔	ถนนราชวัดใน ถนนราชวัดนำ	ถนนราชวัดนำ อยู่ทางทิศใต้ ขนานกับคลองสามเสน ตัดขวางระหว่างถนนชีวะ (ถนนสวรรคโลก) กับถนนลก (ถนนพระรามที่ ๕) ปัจจุบันคือถนนสุคันธาราม ถนนราชวัดใน ปัจจุบันคือ ถนนนครไชยศรี
๒๕ ๒๖ ๒๗	ถนนช้างอีใน ถนนช้างอีนอก ถนนช้างอีน้ำ	เริ่มจากแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศเหนือของสวนดุสิต ไปถึงคลองส้มป่อยในเขตพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ต่อมาตัดเพิ่มไปถึงถนนราชปรารภต่อกับถนนพญาไท ปัจจุบันคือถนนราชวิถี
๒๘	ถนนคอเสื้อ	เริ่มจากถนนสามเสนทางทิศใต้จนถึงทางรถไฟสาย นครราชสีมาหรือสะพานยมราช ปัจจุบันคือ ถนนพิษณุโลก
๒๙	ถนนขาว	อยู่ระหว่างถนนช้างอี (ถนนราชวิถี) กับถนนดวงดาว (ถนนสุขโขทัย)

๓๐	ถนนเถาปูน	ถนนในเขตพระราชฐาน ขนานกับถนนปลายใบพร (ถนนอุทองใน) ไปจดถนนโก
๓๑	ถนนพุดตานแร	อยู่ในเขตพระราชฐาน
๓๒	ถนนบัว	อยู่ในเขตพระราชฐาน
๓๓ ๓๔	ถนนเต็ก ถนนเต็กใต้	อยู่ในเขตพระราชฐาน เริ่มจากคลองลำนาทาง ด้านใต้ของถนนโขนานไปกับคลองร่องไม้หอม ออกถนนเบญมาศ
๓๕ ๓๖ ๓๗	ถนนดวงดาวเหนือ ถนนดวงดาวใน ถนนดวงดาวใต้	แบ่งเขตพระราชฐานที่ประทับกับพระราชฐานชั้นใน ปัจจุบันคือถนนนครราชสีมา
๓๘	ถนนมังกรรำ	อยู่ในเขตพระราชฐาน
๓๙	ถนนหงส์หย่อม	อยู่ในเขตพระราชฐาน ขนานกับถนนมังกรหย่อม
๔๐	ถนนโก	ถนนภายในพระราชฐาน อยู่ด้านเหนือของ คลองลำนา
๔๑	ถนนภาพระบำ	อยู่ในเขตพระราชฐาน
๔๒	ถนนเขาทะเล	อยู่ในเขตพระราชฐาน
๔๓	ถนนประแจจีน	ถนนนอกพระราชฐาน จากสะพานยมราช ถนนคอเสื้อ (ถนนพิษณุโลก) ไปถึงสะพานเฉลิม โลก ถนนราชดำริ ปัจจุบันคือถนนเพชรบุรี
๔๔	ถนนลิขิต	ตั้งแต่ถนนคอเสื้อ (ถนนพิษณุโลก) จนถึง ถนนดวงตะวัน ปัจจุบันยังคงนามเดิม

๔๕	ถนนประทัดทอง (อยู่นอกบริเวณ สวนดุสิต แต่ นามถนนเป็นชื่อ ลวดลายเครื่องถ้วย เช่นกัน)	ตัดเชื่อมระหว่างถนนประแจจีน (ถนนเพชรบุรี) และถนนหัวลำโพง (ถนนพระรามที่ ๔) ปัจจุบัน คือถนนพระรามที่ ๖ และยังมีผู้เรียกขานว่าถนน บรรทัดทองอยู่
๔๖	ถนนดาวช่าง	ถนนที่ยังคงนามเดิม จากแม่น้ำเจ้าพระยาบรรจบกับถนนสุขุขทัย
๔๗	ถนนสังคโลก	อยู่ข้างโรงพยาบาลวชิระ ถนนสามเสน ขนานกับ ถนนดวงดาว (ถนนสุขุขทัย) เชื่อมถนนขาวกับถนน สามเสน
๔๘	ถนนเขียวไข่กา	อยู่ข้างโรงเรียนราชนิพนธ์ จากถนนสามเสนไปจด แม่น้ำเจ้าพระยา

นอกจากนามถนนแล้ว ยังมีนามของประตูในเขตพระราชฐาน พระตำหนัก
คลอง เกาะต่างๆ ในพระราชวังดุสิต ที่ส่วนใหญ่เป็นชื่อลายกระเบื้องเครื่องถ้วยจาก
ประเทศจีน หนึ่งในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรง
สนพระราชหฤทัย และศึกษาอย่างลึกซึ้งจนเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องเครื่องถ้วยตั้ง
ปรากฏว่าทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ ว่าด้วยลายจีนซึ่งเขียนเครื่องถ้วยกระเบื้องกังไส
และการออกพระราชบัญญัติข้อบังคับในการตรวจตัดสินเครื่องโต๊ะ ซึ่งได้โปรดเกล้าฯ
ให้ตราไว้ตั้งแต่วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๐๙ และฉบับปรับปรุงใน ร.ศ. ๑๑๓^๔
และการนำเครื่องถ้วยเหล่านี้ตั้งเป็นโต๊ะบูชาแบบจีน มีการตกแต่งจัดวางเพิ่มเติม
กำหนดแบบแผนของการเล่นเครื่องโต๊ะ มีคณะกรรมการตรวจโต๊ะ มีการจัดงานประชุม
เครื่องโต๊ะที่เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทยเพียงแห่งเดียว

^๔ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยลายจีนซึ่งเขียน
เครื่องถ้วยกระเบื้องกังไส และพระราชบัญญัติ ข้อบังคับในการตัดสินเครื่องโต๊ะ รัตนโกสินทรศก
๑๑๙ ใน **ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น** พระนิพนธ์ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พิมพ์
เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาปฏิภาณพิเศษ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๐๗

พระราชนิยมในเรื่องเครื่องโต๊ะและเครื่องถ้วย

ก่อนหน้านั้น ความนิยมในการสะสมเครื่องถ้วยเครื่องกระเบื้องของจีนนั้น มีมานานแล้ว นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งเราเริ่มติดต่อกับค้าขายกับประเทศจีน ในสมัย ราชวงศ์หยวนของจีน พ.ศ. ๑๘๗๓ มีการส่งช่างถ้วยเข้ามาตั้งเตาที่เมืองสวรรคโลก เป็นเครื่องเคลือบสีเดียว เช่นสีขาว หรือเขียวไข่กา เรียกว่าเครื่องสังคโลก^๔ และ เมื่อในประเทศจีนเอง มีการพัฒนาการทำเครื่องถ้วยกันอย่างแพร่หลาย นับตั้งแต่ สมัยราชวงศ์ใต้เหมิงเป็นต้นมา ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗ ตรงกับแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในยุคกรุงศรีอยุธยา จวบจนใน สมัยรัตนโกสินทร์ ความนิยมในการตั้งโต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีน ตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงสันนิษฐานไว้ได้เริ่มก่อรูปขึ้นใน รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หลังจากมีการส่งราชทูตไปเมืองจีน ส่งตัวอย่างเครื่องถ้วยชามลายุน้ำทอง ลายเทพพนม นรสิงห์ ออกไปทำ และเมื่อราชทูต กลับมาจึงมีการตกแต่งสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง ด้วยเครื่องลายคราม กระถาง ต้นไม้ ตุ๊กตาหินแกะสลัก และสร้างแก่งที่มีรูปลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน เป็นต้น ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชศรัทธาบูรณ-ปฏิสังขรณ์พระอารามใหญ่น้อยเป็นอันมาก ตลอดจนการสถาปนาพระอารามที่สำคัญ หลายแห่ง และด้วยพระราชนิยมอย่างจีน สถาปัตยกรรมและการตกแต่งพระอาราม ที่สำคัญในรัชกาลนี้ จึงมีรูปแบบและการประดับไปในทางจีนทั้งสิ้น การฉลองพระอาราม ในรัชกาลที่ ๓ นั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า การประชุม ตั้งเครื่องโต๊ะบูชาอย่างจีน คงจะเริ่มมีขึ้นโดยวัตถุประสงค์ในการฉลองพระอาราม นั้นเอง จากจดหมายเหตุงานบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๔ ที่โปรดให้ขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ เจ้าภาชี นายอากร พ่อค่านายสำเภา จัดโต๊ะเครื่องบูชามาตั้งในบริเวณพระราชมณเฑียรและ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้ถึง ๑๐๐ โต๊ะ ซึ่งทำให้เราทราบว่า เครื่องโต๊ะบูชา ดังกล่าว ล้วนต้องได้รับการสั่งสมมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๓ หรือก่อนหน้านั้น เป็นจำนวน ไม่น้อย

^๔ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น, หน้า ๓.

การประชุมตั้งโต๊ะในรัชกาลที่ ๔ นั้น มีระบุไว้ในจดหมายเหตุว่า ได้ประชุมตั้งโต๊ะเครื่องบูชาในงานหลวงเป็นการใหญ่ ๓ ครั้ง คือตั้งในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๓๙๔ ครั้งที่สอง ประชุมตั้งโต๊ะเครื่องบูชาในวัดพระศรีรัตนศาสดารามในงานฉลองสมโภชพระพุทธบุษยรัตน์ พ.ศ. ๒๔๐๔ จดหมายเหตุของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ระบุว่า “โปรดให้ขอแรงเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ ตั้งโต๊ะที่หน้าพระอุโบสถด้วย เครื่องโต๊ะนั้นเปลี่ยนทุกวัน ประกวดประชันกันยิ่งนัก” ส่วนคราวที่ ๓ ประชุมตั้งโต๊ะในงานเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระชันษา ๖๑ พ.ศ. ๒๔๐๗

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนิพนธ์ว่า ไม่มีการตั้งโต๊ะที่ใดจะสนุกเท่าที่บ้านสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ในการทำบุญวันเกิดครบ ๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ การเชิญประชุมเครื่องโต๊ะในการนั้น ใครหาเครื่องโต๊ะขึ้นใดได้แปลกใหม่และเป็นของดี ก็นำมาประชันกัน โดยมีพระยาโชฎิกกราชเศรษฐี (พุก) เป็นผู้ตรวจ และขึ้นใดดีเด่น ก็ให้ผูกผ้าแดงทำขวัญที่ของชิ้นนั้น ซึ่งนับเป็นต้นเค้าของการผูกผ้าแดงรางวัลในการเล่นเครื่องโต๊ะครั้งรัชกาลที่ ๕^{๑๐}

ความนิยมในการเล่นเครื่องโต๊ะในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดขึ้นในปี ๒๔๓๐ ทรงรวบรวมเครื่องถ้วยชามลายผักกาดกะของเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๒ มีสิ่งของที่รวมเป็นเครื่องโต๊ะบูชาได้หลายชิ้น จึงตั้งเป็นเครื่องโต๊ะและโปรดให้ค้นเครื่องลายคราม ๕ เล็บ ตั้งเป็นโต๊ะหลวง ออกงานหอพระสมุดวชิรญาณเมื่อเดือน ๖ พ.ศ. ๒๔๓๑ ตั้งแต่นั้นมา บรรดาเจ้านาย ข้าราชการก็พากันกลับมาเล่นเครื่องโต๊ะกันอีกครั้ง มีการประชุมโต๊ะเครื่องบูชาเป็นงานใหญ่ครั้งแรกในงานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านางเจ้าจุลศรี ณ ท้องสนามหลวง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ ดังความในประกาศรับสั่งขอแรงตั้งโต๊ะครั้งนั้นว่า

ด้วยทรงพระราชดำริว่า งานพระเมรุแต่ก่อนๆ มา งานพระเมรุท้องสนามครั้งใด ก็มีเครื่องประดับให้เป็นการครึกครื้น สนุกสนานต่างๆ เป็นต้นว่า ฉัตรตะเกียง เก่งพระ เครื่องกลต่างๆ

^{๑๐} สมเด็จพระยา. ดำรงราชานุภาพ, *ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น*, มปป. หน้า ๑๓๑.

เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ เครื่องประดับทั้งปวงเหล่านั้นก็เป็นการ
จิตไป เพราะข้าชากมาหลายคราวแล้ว ในงานพระเมรุครั้งนี้ ไม่มี
เครื่องอันใดซึ่งจะประดับให้ครึกครื้น จะเป็นที่ยึดเหนี่ยว ครั้นจะ
กะเกณฑ์ให้ทำเครื่องเล่นอย่างอื่นๆ มาตั้ง ก็จะเป็นความลำบากที่
ต้องคิดให้ทำใหม่ ทรงพระราชดำริเห็นว่า เจ้านายและข้าราชการ
ในเวลานี้เล่นเครื่องโต๊ะเครื่องขาลายครามกันอยู่มาก จะขอแรง
ตั้งเป็นเครื่องประดับก็คงจะเป็นที่พอใจ เพราะได้ตั้งอวดกัน
เป็นการสนุกสนาน จึงโปรดเกล้าฯ ขอแรงเจ้านายและข้าราชการ
ตามแต่ใจผู้ใดที่จะสมัครมาตั้ง ไม่เป็นการกะเกณฑ์..^{๑๑}

งานพระเมรุครั้งนั้น มีการจัดเป็นเครื่องโต๊ะ ๙๒ โต๊ะ จัดเป็นม้านหมู่ ๔ ม้า
รวมเป็น ๙๖ โต๊ะ และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ ซึ่งเรียกในสมัยนั้นว่า กอมิตตี
เป็นผู้ตรวจพิจารณาตัดสินให้รางวัลพระราชทาน ต่อจากนั้น เวลาถึงงานเทศกาลหรือ
งานหลวงและตามวังเจ้านาย ก็มีการประชุมตั้งโต๊ะกันอยู่เนืองๆ จากที่สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงบันทึกไว้ เช่น งานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่จัดเป็น
ประจำปีทุกปีตั้งแต่ปี ๒๔๓๓ จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๓ งานโสกันต์และงานผนวชสมเด็จพระ
พระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศใน พ.ศ. ๒๔๓๓ และ พ.ศ. ๒๔๓๔ งาน
พระเมรุพระบรมวงศานุวงศ์ งานขึ้นวันสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ งานฉลองพระอุโบสถ
วัดอรุณราชวราราม พ.ศ. ๒๔๔๑ งานสมโภชพระพุทธรูป พ.ศ. ๒๔๔๒ งานกฐิน
วัดเบญจมบพิตรซึ่งจัดเป็นงานประจำปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๔ งานเทศน์มหาชาติ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงเทศนาถ้อยคำสาธุการใหญ่ ตั้งโต๊ะ
ใหญ่ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม (องค์เดิมในพระบรมมหาราชวัง) พระที่นั่งสุทไธสวรรย
ปราสาท มีเครื่องโต๊ะมาแสดง จำนวนถึง ๑๓๘ โต๊ะ งานประชุมตั้งโต๊ะนี้จัดทุกปี
บางปีจัดถึง ๙ ครั้ง นับเป็นเวลาถึง ๒๐ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๓ จวบจนสิ้นรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. ๒๔๕๓

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑๘-๑๑๙.

เมื่อแรกสร้างพลับพลาที่สวนดุสิตเสด็จ พ.ศ. ๒๔๔๒ มีการออกแสดงชุดเครื่องลายครามชิ้นพิเศษโดยเรียกว่า งานออกชิ้นเซียงฮ้อ เต็กอี มีบันทึกว่าชิ้นเครื่องลายครามที่นำไปแสดงมีจำนวนถึง ๑,๐๒๓ ชิ้นด้วยกัน

พระราชนิพนธ์ ว่าด้วยลายจีนซึ่งเขียนเครื่องถ้วยกระเบื้องกังไส

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ **ว่าด้วยลายจีนซึ่งเขียนเครื่องถ้วยกระเบื้องกังไส**ระหว่างเสด็จประทับบนเรือมหาจักรี (ไม่ปรากฏปีที่ทรงพระราชนิพนธ์) เพื่อพระราชทานแด่พระบรมวงศานุวงศ์และบรรดาข้าราชการ ในพระราชนิพนธ์มีพระบรมราโชบายที่มาของลวดลายที่ปรากฏอยู่ในเครื่องกระเบื้องเหล่านั้นว่า

บรรดาเครื่องภาชนะต่างๆ ที่ทำด้วยกระเบื้องกังไส มีลายเขียนสีครามก็ดี สีก็ดี บรรดาที่ทำในเมืองจีนแล้ว ย่อมมีค่ามูลเป็นที่ตั้งหึงสั่น ตามคำกล่าวมาว่า มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งทรงพระราชดำริที่จะผูกลายสำหรับเขียนภาชนะต่างๆ จึงให้ประชุมนักปราชญ์ซึ่งมีความรู้และมีสติปัญญาคิดผูกลายขึ้นให้อ่านออกเป็นการแสดงสวัสดิมงคล...หาได้เขียนถ่ายอย่างจากของจริงอย่างเช่นฝรั่ง หรือเขียนตามกระบวนลายซึ่งเป็นความคิดของช่างผูกขึ้นเช่น ลายนก ลายทรวงข้าว빈ท์ ซึ่งออกจากใบไม้ดอกไม้อย่างไทยเราเขียนไม่ **ลายที่จีนเขียนโดยลำพังตัวเองแล้วย่อมเป็นนิมิตมงคล ตามที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ผูกขึ้นไว้แล้วทั้งสิ้น**..^{๑๒}

ทรงสรุปว่า ลวดลายที่เขียนอยู่บนเครื่องถ้วย ประกอบด้วยนิมิตมงคล ๓ อย่าง คือ ฮก ลก ชิว และมีลายมงคลอื่นๆ เช่น ไช้เขียน หรือเทวดาผู้สำเร็จทั้งแปด มงคลแปด ยันต์แปด และประกอบด้วยธาตุทั้งหลายได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ทองหรือไม้

^{๑๒} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **ว่าด้วยลายจีนซึ่งเขียนเครื่องถ้วยกระเบื้องกังไส**. มปป. มปท.

ความหมายของ ฮก ลก ชิว

ความหมายของ ฮก ลก ชิว เปรียบดังพรสามประการหรือ**ตรีพิพิธพร**^{๑๓} อันประกอบด้วย ศฤงคาร วาสนา ชันษาวัฒน

ฮก คือ วาสนา

ลก คือ ความบริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติและบริวารสมบัติ

ชิว คือ ความยั่งยืน

สิ่งที่ปรารถนาสามประการนี้ พระองค์มีพระราชดำริว่าน่าจะเกิดไม่ต่ำกว่า ๖,๐๐๐ ปี และคงเป็นเวลาที่เกิดพร้อมกับพระเป็นเจ้าทั้งสามตามคติของฮินดูในประเทศอินเดีย ทรงลองเทียบเคียงว่า

ตามคัมภีร์มหาภารต ยกย่อง**พระนารายณ์**เป็นใหญ่ เป็นพระเดชสำหรับที่สังหารผลาญโลก จะทำคุณให้แก่โลกก็ด้วยปราบปรามสัตว์บาปหยาบคายจึงนับว่าเป็นผู้มีอานุภาพ มีวาสนาใหญ่ **ฮก** ตามคติธรรมนิยมจีน ว่าจะจะเป็นพระนารายณ์ก็น่าจะเป็นได้ พระนารายณ์มีครุฑเป็นสิริหรือพาหนะ ส่วน**ฮก** ก็มีสิริหรือพาหนะเป็นค่างคาว ซึ่งเป็นสัตว์ปีกเหมือนกัน

ส่วน**พระอิศวร**นั้น ถือว่าเป็นผู้ให้โภคสมบัติและบริวารสมบัติ แก่มนุษย์ทั้งปวง เป็นพระคุณ มีโคเป็นพาหนะ ส่วน **ลก**ข้างจีนนั้น เป็นที่ตั้งแห่งโภคสมบัติและบริวารสมบัติเช่นกัน มีกวาง ซึ่งเป็นสัตว์สี่เท้าเป็นพาหนะทำนองเดียวกัน

พระพรหม ตามลัทธิอินเดีย เกิดจากฤๅษีต่างๆ ด้วยความประพฤติดี มีอายุอยู่ยืนนานจนเป็นพรหมหรือจุติเป็นพรหม มีหงส์เป็นพาหนะ ส่วน**ชิว** เป็นผู้มีอายุยืนอย่างเดียวกัน สัตว์ที่เป็น

^{๑๓} อนุพันธุ์ ขจรพันธุ์, ผู้ศึกษาด้านเครื่องถ้วยจีนและเครื่องโต๊ะ เรียนรู้ขนบธรรมเนียมนิยมในการเล่นเครื่องโต๊ะภายในตระกูล ซึ่งได้เคยเป็นกรรมการเครื่องโต๊ะในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีความเห็นว่า ฮก ลก ชิว พรสามประการนั้น อาจเรียกได้ว่า ตรีพิพิธพร

เครื่องหมายของชีวิตคือ นกดำ เป็นสัตว์สองเท้าเช่นเดียวกัน^{๑๔}

ลวดลายมงคลอันประกอบเป็นฮก ลก ชิว

การสื่อความหมายของ ฮก ลก ชิว อันเป็นมงคลนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชธิบายว่า สามารถแสดงได้หลายรูปแบบผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ทั้งโดยกิริยาอาการ รูปมนุษย์ สัตว์ เครื่องประดับทองฟ้า พฤษชาติและบุพชาติ ผลไม้ ตัวหนังสือเป็นต้น และลายที่มีความหมายในตัวเองอย่างโป๊ยเซียน ซึ่งช่างอาจจะเขียนแทรกอยู่ในฮก ลก ชิว หรือหยิบบางส่วนมาเขียน เช่น สัตว์ พาหนะ อาวุธหรือบริวารของเซียน ตลอดจนมงคลแปด ยันต์แปด ลายปลาธำตุ และแม่ลายอื่นๆ สัญลักษณ์เหล่านั้นมีทั้งที่เป็นนัยตรงและนัยประหวัด บางสิ่งเป็นมงคลจากรูปลักษณะซึ่งมองเห็น บางสิ่งเป็นมงคลจากการพ้องเสียงยามเรียกขาน บางสิ่งเป็นมงคลโดยรูปอักษร ช่างเขียนลายมักเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างมาเขียนหรือผูกเป็นลายบนเครื่องกระเบื้อง

พระราชนิพนธ์ในเครื่องกระเบื้องจีน และความเป็นสวัสดิมงคลของลวดลายที่ผ่านการคิดของนักปราชญ์จีนนับพันปี เป็นผลให้สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงคิดและพระราชทานนามของถนนสายต่างๆ รวมทั้งนามของประตู่วังและพระตำหนักในสวนดุสิตให้เป็นลายเครื่องกระเบื้องทั้งสิ้น

ผลการศึกษาเปรียบเทียบนามพระราชทานกับตรีพิพิธพร

เมื่อศึกษาข้อมูลลายจีนที่เขียนบนเครื่องกระเบื้องแล้ว สามารถนำมาจัดกลุ่มรายชื่อของถนน ประตู ตำหนัก และสวน ให้เข้าประเภทของตรีพิพิธพร ได้ดังต่อไปนี้^{๑๕}

^{๑๔} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ว่าด้วยลายจีนซึ่งเขียนเครื่องถ้วยกระเบื้อง กังไส, มปป. มปท. หน้า ๕.

^{๑๕} รวบรวมจากเอกสารต่างๆ ดังนี้ ว่าด้วยลายจีนซึ่งเขียนเครื่องถ้วยกังไส ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น ทำเนียบนามภาค ๑ ทำเนียบนาม ภาค ๔ เอกสารงานค้นคว้าส่วนบุคคลของอาจารย์ธนพันธุ์ ขจรพันธุ์ เรื่อง อันเนื่องมาจากเครื่องโต๊ะ บทความของ ดร.กัญญิกา ศรีอุดม เรื่อง “พร”ของพระนครในสมัยรัชกาลที่ ๕

๑. ฮก - คือ วาสนา พิจารณาจากลักษณะดังนี้

- ความเป็นใหญ่ เป็นอิสระ มียศถาบรรดาศักดิ์ การตั้งปวงสำเร็จได้ด้วยอำนาจ
- เป็นรูปเจ้าหรือขุนนางสวมหมวก มีหูกางออกไปสองข้าง มือถืออยู่แสดงว่าวาสนา
- ใช้หมายด้วยค้ำควา เป็นสัตว์ที่ไม่รู้จักลงยังแผ่นดินเหมือนนกทั้งปวง
- ใช้รูปพระอาทิตย์ เพราะมีอำนาจ อาจจะทำอันตรายแก่คนทั้งปวงแต่ก็ให้แสงสว่างและให้ชีวิตแก่สัตว์และพืชพรรณทั้งปวง
- ใช้ดอกพุดตาน โปต้น ทางจีนถือว่าเป็นดอกไม้พิเศษ ถ้าปลูกไว้แห่งใดปลูกต้นไม้อื่นๆ ร้อยอย่างล้อมรอบ คงจะโน้มยอดหรือหันดอกเข้าหา เป็นพระยาดอกไม้มือ
- ใช้ส้มมือ เพราะเป็นผลไม้อันงาม เป็นอัศจรรย์เพราะมีลักษณะอย่างมือ
- การเขียนในที่แคบๆ เช่นปากขวด เขียนเป็นลายใหญ่ไม่ได้ นักปราชญ์จึงคิดให้เขียนเป็นเครื่องหมายเล็กๆ ให้เหมาะกับภาษาที่จะเขียน เช่น เขียนเป็นรูปค้ำควาต่อๆ กัน คล้ายกระจิง เรียกว่าเป็นลายคอเสื้อ
- การสังเกต หากเป็นเครื่องหมายสื่อถึงฮก จะเป็นสิ่งวิเศษหายาก มีอำนาจ สง่า รุ่งเรือง

นามถนน ประตู พระตำหนัก ที่สื่อถึง ฮก ได้แก่

๑. ถนนฮก เริ่มจากถนนลูกหลวง ริมคลองผดุงกรุงเกษมไปจนถึงถนนดวงตะวัน (ถนนศรีอยุธยา) ทางด้านเหนือของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ความยาว ๖๗๕ เมตร ปัจจุบันคือถนนนครปฐม แม้ว่า นครปฐม จะไม่ได้เป็นพระนามทรงกรมของพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ ๕ และไม่มีวังตั้งอยู่ แต่ผู้เรียบเรียงสันนิษฐานเบื้องต้นว่าน่าจะมาจากพระนามทรงกรมของรัชกาลที่ ๖ เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมขุนเทพทวารวดี โดยเมืองทวารวดีนั้น นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเมืองเก่าในจังหวัดนครปฐม อีกทั้งทรงสร้างและโปรดเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมที่พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐมด้วย

๒. ถนนดวงตะวัน มีสามตอนคือ ถนนดวงตะวันใน ถนนดวงตะวันหน้าและถนนดวงตะวันนอก ถนนเส้นนี้อยู่ทางทิศใต้ของเขตพระราชฐานไปจนถึงถนนราชปรารภ

ความยาว ๔,๙๒๐ เมตร ปัจจุบันคือถนนศรีอยุธยา ที่น่าจะมาจากพระนามแฝงของรัชกาลที่ ๖ ในการพระราชชนิพนธ์หนังสือและบทละคร อีกทั้งถนนดวงตะวันตัดผ่านวังจันทร์เกษม ซึ่งเป็นที่ประทับเมื่อยังทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช โดยนามของวังจันทร์เกษมแต่เดิมนั้นอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเป็นธรรมเนียมครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานวังจันทร์เกษมให้พระราชโอรสไปประทับ

อนึ่ง คำว่า นอก ใน กลาง หน้า ของถนนนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจว่า สามารถเทียบเคียงได้กับธรรมเนียมการตั้งโต๊ะ โดยมีลัษณะเป็นประธานของโต๊ะ มีข้าวของอย่างอื่นตั้งเป็นบริวารแวดล้อมออกไป จึงใช้คำว่านอก ใน กลาง หน้า เพื่อสื่อถึงตำแหน่งที่ของสิ่งนั้นตั้งวางอยู่ หากเปรียบกับพระราชวังดุสิตเป็นประธาน ถนนต่างๆ ที่แวดล้อมเป็นบริวาร ก็อาจกำหนดเป็น นอก ใน กลาง หน้า ได้เช่นกัน

๓. ถนนสามมือ มีสี่ตอน คือ ถนนสามมือนอก ถนนสามมือใน ถนนสามมือใต้ และถนนสามมือหนุ อยู่ทางทิศตะวันตกของคลองเม่งแสงและคลองรางเงินในเขตพระราชฐาน ถนนสามมือหนุ เริ่มต้นจากถนนช่างฮีโน (ถนนราชวิถี) ไปจนถึงคลองสามเสนได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า ถนนสุพรรณ ตรงกับพระนามทรงกรมของพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ สุนทรศักดิ์กุลยวดี กรมขุนสุพรรณภาควดี พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕ และเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (เจ้าจอมมารดาแพ บุนนาค) ประสูติเมื่อปี ๒๔๑๑ ก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงเป็นพระเจ้าลูกเธอชั้นโตที่เป็นที่เคารพของพระเจ้าลูกเธอชั้นหลังๆ สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ พระราชชนกถึงกับนุ่งขาวในงานพระศพ ด้วยมีพระราชดำริว่า เป็นลูกคู่ทุกข์คู่ยาก ลำบากมาแต่หนหลัง ต่อมาเจ้าคุณพระประยูรวงศ์กราบถวายบังคมลาออกมาพำนัก ณ บ้านซึ่งได้รับพระราชทาน ณ ตำบลสามเสน จังหวัดพระนคร บ้านนั้นได้รับขนานนามว่า สวนสุพรรณ และท่านได้พำนักอยู่จนถึงแก่พิราลัย

๔. ถนนพุดตาน ดอกพุดตาน เป็นพญาของดอกไม้ อีกทั้งตรงกับการออกเสียงในภาษาจีนว่า ผู่หยง ตัวอักษร ผู่ แปลว่า ไชค ถนนนี้แบ่งเป็นสองตอน ได้แก่ ถนนพุดตานใน อยู่ในเขตพระราชฐานเริ่มจากสนามหน้าพระที่นั่งอภิเชษฐดุสิตออกไปทางประตูสิงโต (ประตูประสาธทเทวฤทธิ์) ส่วนถนนพุดตานเหนือ ตั้งแต่ถนนช่างฮี

(ถนนราชวิถี) ตรงออกไปถึงคลองสามเสนที่ถนนราชวัด (ถนนนครไชยศรี) ด้านเหนือของสวนดุสิต มีความยาว ๘๕๒ เมตร ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระราชทานนามใหม่ว่า **ถนนพิษัย** ตรงกับพระนามทรงกรมของพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม ในรัชกาลที่ ๕ และเจ้าจอมมารตามรกฎ ต้นสกุล เพ็ญพัฒน์ ทรงสำเร็จสาขากษัตริกรรมจากประเทศอังกฤษ และมีส่วนในการปรับปรุงการเกษตรของไทยให้มีความเจริญก้าวหน้า ทรงตั้งกรมเพาะปลูก กรมช่างไหม ฟืนฟู่ปรับปรุงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

๕. ถนนคอเสื้อ เป็นการเขียนลายค้ำคาวต่อ ๆ กันในที่แคบ จนเกิดเป็นลายกระจ้ง ถนนสายนี้เริ่มจากถนนสามเสนทางทิศใต้จนถึงทางรถไฟสายนครราชสีมา หรือสะพานยมราช มีความยาว ๒๒๕๐ เมตร ในสมัยรัชกาลที่ ๖ เปลี่ยนนามเป็น **ถนนพิษณุโลก** ตามที่ถนนเส้นนี้ตัดผ่านวังปารุสกวันของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ต้นสกุลจักรพงษ์

๖. เกาะยูอี้ อยู่ในวังสวนดุสิต ยูอี้ เป็นเครื่องยศชั้นสูงที่จักรพรรดิจะมอบให้กับขุนนางหรือพระชั้นผู้ใหญ่ แสดงถึงความมีวาสนา

๗. ประตูก้างคาว เป็นประตูในเขตพระราชฐานชั้นในทางด้านทิศเหนือของสวนดุสิต ค้างคาวเป็นสัตว์ที่ไม่รู้จักลงมายังพื้นดิน จึงหมายถึงวาสนา อีกทั้งตรงกับภาษาจีนออกเสียงว่า เปียนฝู ฝูแปลว่าโชค ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ เปลี่ยนนามเป็น **ประตูนครรพักษ์า**

๘. สวนพุดตาน เป็นตำหนักของเจ้าจอมมารดาอ่อน พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ พระองค์เจ้าอดิศัยสุริยาภา เจ้าจอมเอี่ยม เจ้าจอมเอิบ เจ้าจอมเอือน เจ้าจอมอาบ เจ้าจอมแก้ว เจ้าจอมแสง เจ้าจอมแถบ

๙. สวนพุดตานเบญจมาศ ของเจ้าจอมมารดาชุ่ม พระองค์เจ้าอาทริทพยนิภา และพระองค์เจ้าสุจิตราภรณ์ นามนี้ผสมดอกไม้สองชนิด คือดอกพุดตานที่นับว่าเป็นพญาแห่งดอกไม้ คือ ฮก และดอกเบญจมาศ ที่สื่อถึงคำว่า ลก มีความบริบูรณ์ในโชคทรัพย์

๒. ลก - คือ ความบริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติและบริวารสมบัติ พิจารณาจากลักษณะดังนี้

- ความบริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ พร้อมด้วยเครื่องอุปโภคบริโภค แก้วแหวน เงินทอง บริวาร บุตร ภรรยา ญาติมิตร คนใช้สอย เป็นต้น
- เป็นรูปเศรษฐี สวมหมวกมีเส้าข้างหลังสูง มีผ้าคลุมไปเบื้องหลัง แสดงโภคสมบัติ มืออุ้มเด็ก แสดงบริวารสมบัติ
- ใช้รูปกวางดาว ซึ่งมีดวงขาวๆ พริ้วไปตามตัว เปรียบดังกระเปาะ (เงิน) แสดงโภคสมบัติ
- ใช้พระจันทร์เป็นเครื่องหมาย เพราะมีรัศมีแจ่มใส เป็นที่ควรยินดีและเป็น ที่อุปการะแก่น้ำขึ้นน้ำลง
- ใช้ดอกเบญจมาศ ซึ่งมีกลีบสลับซับซ้อน แสดงความมั่งคั่ง
- ใช้ผลทับทิม ซึ่งมีเมล็ดมาก แสดงความบริบูรณ์
- การสังเกต หากเป็นเครื่องหมายสื่อถึงลก มักจะเป็นสิ่งซึ่งมีจำนวนมาก หรือเป็นพืชพรรณแพร่หลายเป็นเครื่องเย็นชุ่มชื้น มั่งคั่งสมบูรณ์

นามถนน ประตุ พระตำหนัก ที่สื่อถึง ลก ได้แก่

๑. ถนนลก ประกอบด้วยถนนลกและถนนลกเหนือ ถนนลกเริ่มจากถนน ลูกหลวงข้างคลองผดุงกรุงเกษมขนานกับคลองเปรมประชากรถึงถนนประดิพัทธ์ ความยาวรวม ๔,๐๕๐ เมตร ส่วนถนนลกเหนือ อยู่ทางตอนเหนือของสวนดุสิต ถนนลก ถึงแม่น้ำเจ้าพระยา กว้าง ๒๐ เมตร มีความยาว ๑,๔๗๐ เมตร ถนนลก ตัดผ่านวัด เบญจมาศพิตรดุสิตวนารามที่ถือว่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นพร้อมๆ กับการสร้างสวนดุสิต และเกี่ยวข้องกับพระราชประวัติของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงมีพร้อมด้วยโภคทรัพย์และบริวาร สมบัติ มีพระมเหสี เจ้าจอม พระราชโอรส พระราชธิดามากมาย และเป็น พระปิตุจฉาผู้ทรงเป็นที่รักของปวงประชา รัชกาลที่ ๖ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนาม ถนนลก เป็น **ถนนพระรามที่ ๕** ส่วนถนนลกเหนือ ตัดผ่านหน่วยงานทหารภายหลังจึง เปลี่ยนเป็น ถนนทหาร

๒. ถนนทับทิม เป็นถนนภายในเขตพระราชฐาน คู่ขนานกับถนนสามมือ (ถนนสุพรรณ) เริ่มจากถนนลูกหลวงถึงถนนใบโพธิ์ (ถนนอุททองนอก) ระหว่างคลอง ผดุงกรุงเกษมกับคลองสามเสน มีความยาว ๗๒๕ เมตร

๓. ถนนเบญมาศ^{๖๖} ประกอบด้วย ถนนเบญมาศนอก เบญมาศใน และเบญมาศใต้ ถนนเบญมาศนอก เริ่มจากลานพระราชวังดุสิตถึงสะพานมฆวานรังสรรค์ ส่วนถนนเบญมาศในและเบญมาศใต้อยู่ภายในเขตพระราชฐาน ในสมัยรัชกาลที่ ๖ เปลี่ยนนามถนนเบญมาศนอกเป็น **ถนนราชดำเนินนอก** เพื่อให้สอดคล้องกับถนนราชดำเนินกลางและราชดำเนินในที่เชื่อมต่อระหว่างพระบรมมหาราชวังกับพระราชวังดุสิต

๔. ถนนราชวัด ถนนราชวัด เริ่มตั้งแต่แม่น้ำเจ้าพระยา จนถึงถนนประทัดทอง (ถนนพระรามที่ ๖) มีความยาว ๒,๘๐๐ เมตร ประกอบด้วยถนนราชวัดหน้าและถนนราชวัดใน ถนนราชวัดหน้า อยู่ทางทิศใต้ ขนานกับคลองสามเสน ตัดขวางระหว่างถนนชีว (ถนนสวรรคโลก) กับถนนลก (ถนนพระรามที่ ๕) ปัจจุบันคือถนนสุคันธารามราชวัด (ราชวัดิ) แปลว่ารั้ว เป็นการเขียนลายลูกคลื่นที่หมายถึงน้ำ อันเป็นที่มาของความชุ่มฉ่ำเย็น มีจำนวนมากมาย แสดงถึงความมั่งคั่ง เมื่อเขียนลายคลื่นในที่แคบ จึงได้เป็นรูปรั้ว หรือลายราชวัด ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระราชทานนามว่า **ถนนนครไชยศรี** ตามพระนามพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช

๕. ถนนดวงเดือน เริ่มต้นจากแม่น้ำเจ้าพระยามาบรรจบกับถนนชีว (ถนนสวรรคโลก) แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ ถนนดวงเดือนนอก ถนนดวงเดือนใน และถนนดวงเดือนหน้า มีความยาว ๒,๒๕๐ เมตร ในสมัยรัชกาลที่ ๖ เปลี่ยนเป็น **ถนนสุโขทัย** เนื่องจากตัดผ่านวังสุโขทัย ที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชม กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา

๖. ถนนเด็ก อยู่ในเขตพระราชฐาน เดิมแปลว่ากวางหรือกวางดาว เริ่มจากคลองลำนาทางด้านใต้ของถนนโถ ขนานไปกับคลองรองไม้หอมระหว่างพระที่นั่งวิมานเมฆกับพระที่นั่งอภิเษกดุสิต ตรงไปทางทิศใต้ (ถนนเด็กใต้) ไปออกถนนเบญมาศที่ประตูกวาง อันเป็นนามที่สอดคล้องกัน

^{๖๖} แต่เดิมสะกดว่า เบญมาศ มีความหมายเดียวกับ เบญจมาศ

๗. **สวนองุ่น** เป็นสวนภายในเขตพระราชฐาน บริเวณเวทีใหม่สวนอัมพร ในปัจจุบัน องุ่นเป็นผลไม้ที่มีผลดกเป็นพวงแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์

๘. **ชิว – คือ อายุยั่งยืน** พิจารณาจากลักษณะดังนี้

๑. เป็นผู้มีอายุยืนนาน เพราะไม่มีโรค
๒. เป็นรูปคนแก่ ถือไม้เท้ามือหนึ่ง ถือผลไม้มือหนึ่ง แสดงความเป็นผู้มีอายุยืนและมั่นคง
๓. ใช้หมายด้วยนกดำ ซึ่งเป็นสัตว์ที่ไม่มีผู้ใดได้เห็นตายอยู่ในที่แห่งใด
๔. ใช้ดาวเป็นเครื่องหมาย เพราะดาวเป็นของไม่มีขึ้น ไม่มีแรม ย่อมตั้งอยู่ในท้องฟ้าอย่างยั่งยืน
๕. ใช้ต้นสน เพราะสนเป็นไม้ที่ใหญ่ และทนยิ่งกว่าไม้อื่นๆ มีความเขียวชอุ่มตลอดปี
๖. ใช้ผลโก ซึ่งผลไม้มีรสบริโภคมุมชื่นใจ เป็นอุปการแก่ความมีอายุยืนนาน (ผู้เรียบเรียงเห็นว่า ผลท้อ หรือ ชิวท้อ ก็น่าจะเป็นผลไม้ประเภทเดียวกัน ดังที่ธรรมเนียมชาวจีน ให้ผลชิวท้อแสดงถึงความมีอายุยืนยาว)
๗. การสังเกต หากเป็นเครื่องหมายสื่อถึงชิว คงจะเป็นเครื่องที่มีความทนถาวร หรือยืนยาวเป็นเกณฑ์

นามถนน ประตุ และพระตำหนัก ที่สื่อถึง ชิว ได้แก่

๘. **ถนนชิว** เป็นถนนที่อยู่ขนานกับคลองชื่อหน้า ขนานไปกับทางรถไฟสายเหนือ เริ่มจากถนนคอเสื้อ (ถนนพิษณุโลก) ไปจนจดคลองสามเสน รัชกาลที่ ๖ พระราชทานนามใหม่ว่า **ถนนสวรรคโลก** ตรงกับพระนามทรงกรมของ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล สรรพสนธิ์กัลยาณี กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕ และหม่อมเจ้าอุบลรัตนนรินาค

๙. **ถนนดวงดาว** ประกอบด้วย ถนนดวงดาวเหนือ ถนนดวงดาวใน และ ถนนดวงดาวใต้ แบ่งเขตพระราชฐานที่ประทับกับพระราชฐานชั้นใน ถนนดวงดาวเหนือ เริ่มจากคลองสามเสนจดถนนข้างอี (ถนนราชวิถี) ถนนดวงดาวใน อยู่ในบริเวณสวนสุนันทา และถนนดวงดาวใต้ จากถนนคอเสื้อ (ถนนพิษณุโลก) ถึงถนนใบโพ

(ถนนอุทองนอก) รัชกาลที่ ๖ พระราชทานนามใหม่ โดย **ถนนดวงดาวใต้** ให้เปลี่ยนชื่อเป็น **ถนนนครราชสีมาใต้** ถนนดวงดาวใน ให้ยกเลิก **ถนนดวงดาวเหนือ** ให้เปลี่ยนชื่อเป็น **ถนนนครราชสีมาเหนือ** เนื่องจากตัดผ่านวังสวนกุหลาบ ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอัจฉราฯ เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา

๑๐. ถนนโกล ถนนภายในพระราชฐาน อยู่ด้านเหนือของคลองลำน้ำก โกลคือ ลูกท้อ ผลไม้ที่มีรสชุ่มชื่นใจ เป็นอุปการแก่การมีอายุยืน

๑๑. เกาะสน เป็นเกาะอยู่ภายในพระราชวังดุสิต อยู่ถัดจากเกาะขวางมาทางทิศใต้ มีตึกหลังสร้างขึ้นอยู่หลัง พระราชทานให้เป็นที่พักของพระเจ้าน้องยาเธอ พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๔ ได้แก่ พระองค์เจ้าวราธิราชธิดา พระองค์เจ้าศรนาทศวาทิ พระองค์เจ้าไชยดวง พระองค์เจ้ากาญจนากร พระองค์เจ้าอรุณวดี พระองค์เจ้านารีรัตนา พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี และพระองค์เจ้าบุษบกบัวผัน ต้นสนเป็นต้นไม้ที่มีอายุยืนยาว มีความคงทนทุกสภาพภูมิอากาศ

๑๒. ถนนถาอุน ถนนในเขตพระราชฐาน ขนานกับถนนปลายใบพร (ถนนอุทองใน) ไปจดถนนโกล การที่ถาอุนมีลักษณะเลี้ยวต่อเนื่องติดต่อกันในการเขียนลาย เปรียบเป็นชิวคืออายุที่ยืนยาว

๑๓. ถนนประแจจีน เป็นถนนนอกพระราชฐาน จากสะพานยมราช ถนนคอเสื้อ (ถนนพิษณุโลก) ไปถึงสะพานเฉลิมโลก ถนนราชดำริ เพื่อให้เดินทางระหว่างสวนดุสิตกับทุ่งประทุมวันสะดวก ลายประแจจีน คือลักษณะของการเขียนลายในที่แคบ โดยขีดเป็นเส้นแล้วม้วนกลับ สื่อถึงความยืนยาว ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระราชทานใหม่ว่า **ถนนเพชรบุรี** ตามพระนามทรงกรมของ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ นรินทรเทพยกุมารี พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕ และสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งรัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนาเป็นพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม เป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

๔. ลวดลายอันเป็นมงคลอื่นๆ

นอกจากนามที่สื่อถึงตรีพิพิธพร ฮก ลก ชิว แล้ว ยังมีนามที่ปรากฏเป็น

ชื่อลายของเครื่องถ้วยเครื่องกระเบื้องจีน อันมีความหมายเป็นมงคล มักสมมุติความหมายผ่านรูปสัญลักษณ์ต่างๆ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงจำแนกลายไว้เป็น ๕ หมวด คือ ๑. หมวดลายรูปคน ๒. หมวดลายรูปสัตว์ ๓. หมวดพรรณไม้ ๔. หมวดรูปสิ่งของ และ ๕. หมวดภูมิสถาน การจำแนกลายตามเกณฑ์ซึ่งทรงใช้นี้ ได้แสดงไว้ในหนังสือพระนิพนธ์ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น ซึ่งถือว่าเป็นเอกสารเล่มเดียวที่อธิบายเรื่องการเล่นเครื่องโต๊ะ วิธีการตรวจโต๊ะ ฯลฯ ที่เหลืออยู่ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา สรุปลงได้ดังนี้

๑. หมวดลายรูปคน หรือที่โบราณเรียกกันว่าลายภาพนั้น หมายถึงลายที่เขียนรูปบุคคลเป็นประมาณ โดยไม่ได้จำกัดว่าจะเป็นบุคคลจำพวกใด กระบวนลายภาพมีหลายหมวดหมู่ ที่เห็นได้ชัด เช่น หมวดของผู้สำเร็จถือพรต จำพวกเทพเซียน พระอรหันต์ หมวดของบุคคลหรือเรื่องในพงศาวดาร บุคคลในอิริยาบถหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น ดิตพิณ เดินหมาก หรือแสดงกิจวัตรในชีวิตประจำวันของผู้คน

นามของถนน ประตู และพระตำหนัก ที่เป็นประเภทลายรูปคน ได้แก่

- **ถนนภาพพระบำ** ลายภาพพระบำ เขียนเป็นรูปเทวดาชายหญิง ๑๒ รูปถือกิ่งไม้ ถนนภาพพระบำอยู่ในเขตพระราชฐาน

- **ประตู เขียน** ลายเขียน เขียนเป็นรูปผู้สำเร็จ ๘ คน เป็นประตูหลักใหญ่ตรงหน้าพระที่นั่งตะวันออก

- **ประตู เล่าอัน** ลายเล่าอัน เขียนเป็นรูปพระอรหันต์ ๑๘ องค์ เป็นประตูทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

- **ประตู มโหรี** ลายมโหรีหรือนางมโหรี เขียนเป็นลายนางมโหรี ๘ คน เป็นประตูข้างในด้านตะวันออก

- **ประตู สีแซ่** ลายสีแซ่ เขียนเป็นลายแสดงวิชาชีพของคน ๔ ตระกูล จีนเรียก สือ หลง กง เขียนได้แก่ นักเรียนหนังสือ คนค้าขาย ช่าง และคนทำนา บ้างก็เขียนเป็นคนจับปลา คนแบกฟืน คนทำนา และคนอ่านหนังสือ ประตูสีแซ่ เป็นประตูถนนบ้วย ด้านตะวันตกไปสวนสุนันทา ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น **ประตูสุนันทาทวาร**

- **ประตู่ นักปราชญ์** ลายนักปราชญ์ เขียนเป็นนักปราชญ์สามคน จารึกเขาคนหนึ่ง คล้ายจากคนหนึ่ง และติดชิดกันหนึ่ง เป็นประตู่ถนนเตี้ยด้านตะวันออก
- **ประตู่ พลรบ** ลายพลรบ เขียนเป็นรูปนักรบ มักนำมาจากเรื่องสามก๊ก เป็นประตู่ถนนบ้าย ด้านตะวันออก
- **สวนภาพผู้หญิง** ลายภาพผู้หญิง เขียนเป็นรูปผู้หญิงในอิริยาบถต่างๆ กัน
- **สวนเขาไม้** ลายเขาไม้เหมือนลายภาพ โดยเขียนภาพประกอบเป็นลายเขาไม้
- **สวนไผ่เขียน** ลายไผ่เขียน เขียนเป็นผู่สำเร็จ ๘ คน

๒. หมวดลายรูปสัตว์ สามารถจำแนกออกเป็นสองหมวดใหญ่ คือ สัตว์ในเทวดานาน และสัตว์ที่มีอยู่จริง สัตว์ทั้งสองหมวดนี้ล้วนมีความหมายหรือนัยยะอันเป็นสิริมงคลทั้งสิ้น สัตว์ในเทวดานานที่สำคัญ ได้แก่ มังกร หงส์ กิเลน มักนิยมผูกลายเป็นกระบวนต่าง ๆ หลากหลายแบบ ทั้งลายรูปสัตว์เหล่านั้นชนิดเดียวหรือหลายชนิดประกอบกัน เช่น มังกรต้นหมอก กิเลนเมฆกับมังกร บางคราวผูกเป็นลายประดิษฐ์ เช่น นำลายมังกรมาผูกเข้ากับลายประแจเงินหรือนำลายหงส์ผูกเข้ากับใบไม้ เป็นต้น สำหรับลายสัตว์ที่มีอยู่จริง มีสองกระบวนคือสัตว์บกและสัตว์น้ำ จำพวกสัตว์บกมักเขียนลายจุดบาททวีบาท เป็นรูปสัตว์สี่เท้าสองเท้า เช่น สิงโต ม้า กวาง ค้างคาว นก ผีเสื้อ จำพวกสัตว์น้ำมักเขียนลายปลา ปู กุ้ง หอย อนึ่ง ลายสัตว์น้ำเหล่านี้ยังมักเขียนประกอบกับพรรณพืชน้ำ จำพวกสาหร่าย กอกระจับ กอบัว

นามของถนน ประตู และพระตำหนัก ที่เป็นประเภทยาลายรูปสัตว์ ได้แก่

- **ถนนมังกรรำ** เป็นลายมังกรท่าทางต่างๆ
- **ถนนมังกรหย่อม** ลายมังกรหย่อม จีนเรียกว่าทวนเหลียง เขียนตัวลายในวงกลม ผูกมังกรเป็นตัวลาย ถนนนี้อยู่ในเขตพระราชฐาน
- **ถนนหงส์หย่อม** ลายหงส์หย่อม จีนเรียกว่า ทวนหง เขียนตัวลายในวงกลม ผูกหงส์เป็นตัวลาย ถนนนี้อยู่ในเขตพระราชฐานขนานกับถนนมังกรหย่อม

- **ประตู่ กิเลน** ลายกิเลน จีนเรียกว่า คิหลิน ประตู่กิเลน เป็นประตู่ทางเข้ากองรักษาการรักษาราชวัง ถนนอุทองใน ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น **ประตู่สำนักนิเวศพล**

- **ประตู่ กวาง** ลายกวาง จีนเรียกว่า เต็ก เป็นประตู่สวน แ่งเต่ง ทางด้านใต้

- **ประตู่ ค้างคาว (ค่างคาว)** ลายค้างคาว จีนเรียกว่า ฮก ประตู่ค้างคาว เป็นประตู่สังกัดถนนโถไปสวนหงส์ ต่อมาเปลี่ยนนามเป็น **ประตู่ คนธรรพรักษา**

- **ประตู่ ชะนี (ชะนี)** ลายชะนี มักเขียนเป็นลายชะนีตามกวาง หรือ ชะนีกวางสน เป็นประตู่ถนนทับทิม ด้านใต้

- **ประตู่ ปลา** ลายปลา มีหลายลาย เช่น ปลาकिनสาหร่าย ปลาเมฆ ประตู่ปลาเป็นประตู่หน้าคลองเม่งเส็ง

- **ประตู่ ไก่ฟ้า** ลายไก่ฟ้า เป็นประตู่ถนนส้มมือ ด้านใต้

- **ประตู่ นกร้อย** ลายนกร้อย จีนเรียกว่า แป๊ะเจี้ยวเขียวทอง เป็นลายประขุมนกหมู่ใหญ่ มินกยุง เป็นประธาน ประตู่ นกร้อย เป็นประตู่สังกัดถนนส้มมือใน หรือ ถนนราชวิถี ทางด้านทิศเหนือ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น **ประตู่ ปราสาทเกียรติราช**

- **ประตู่ เต่า** ลายเต่าสื่อถึงความมีอายุยืนยาวด้วย เป็นประตู่หน้าคลองรางเงิน ในเขตพระราชฐาน

- **ประตู่ นกกระเรียน** ลายนกกระเรียน เป็น ประตู่ถนนพุดตานด้านเหนือ

- **ประตู่ นกคำ** เป็นประตู่ ถนนมังกรรำ

- **ประตู่ กบ** ลายกบ หรือจีนเรียกตัวเขี้ยวซู้ มีลักษณะเป็นกบสามขา สัญลักษณ์ของโชคลาภและอายุยืนยาว ประตู่กบ เป็นประตู่ระหว่างโรงช้าง ๒ โรงกับถนนอุทองใน ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น **ประตู่ประเสริฐราชศักดิ์**

- **ประตู่ เปิดหะ** ลายเปิดหะ จีนเรียกว่า จุยอะ เป็นประตู่เล็กเล็กทางตะวันออกเฉียงเหนือ

- **ประตู่ ผีเสื้อ** ลายผีเสื้อ จีนเรียกว่า อู่เตียบ จะเขียนหลายลายด้วยกัน ประตู่นี้ เป็นประตู่ ๓ บาน หน้าพระที่นั่งวิมานเมฆ

- **ประตู่ ม้าแปด** ลายม้าแปด จีนเรียกว่า เปียแบ้ เป็นประตู่กำแพงชั้นใน ถนนพุดตาน

- **ประตู่ เสือ** ลายเสือ จีนเรียกว่า ไฮ้ว ประตู่เสือ เป็นประตู่ออกจากทิมดาบ กรมวัง ถนนอุทองใน ไปตำหนักของกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น **ประตู่ประสิทธิ์สุรเดช**

- **ประตู่ หงส์** ลายหงส์ จีนเรียกว่า หง เหมือนกับไทย เป็นประตู่ถนนหงส์หย่อม ด้านเหนือ

- **ประตู่ มังกร** ลายมังกร จีนเรียกว่า เหลียง ลายมังกรมีการเขียนหลายรูปแบบ (กระบวน) เป็นประตู่ถนนหงส์หย่อม ด้านใต้

- **ประตู่ สิงโต** ลายสิงโต จีนเรียกว่า ซา มีหลายท่าหลายกระบวน ประตู่สิงโตเป็นประตู่สกัดถนนพุดตานในหรือถนนพิชัยออกไปกรมยานยนต์ ต่อมาเปลี่ยนเป็น **ประตู่ปราสาทเทวฤทธิ์**

- **ประตู่ โลโต** มาจากคำว่า ลั่วถั่ว ในภาษาจีน แปลว่า อูฐ จัดเป็นลายนิมิตมงคล ดังตราพระสัญญาที่พระเจ้ากรุงจีนส่งมาเจริญพระราชไมตรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็มีตราหยก เรียกว่า โลโต แกะเป็นรูป อูฐหมอบ

- **สวนหงส์** พระตำหนักสวนหงส์ เป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

- **สวนนกไม้** เป็นการเขียนนกและไม้ต่างๆ ผสมกันให้ได้มงคลเป็น ฮก ลก ซัว สวนนกไม้ เป็นที่ประทับของสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี

๓. หมวดลายพรรณไม้ ในหมวดนี้มักเลือกเอาพรรณไม้หรือพืชที่ลักษณะความหมายอันเป็นมงคล แบ่งออกเป็นสองจำพวก ได้แก่ ลายพรรณไม้หลายชนิดประกอบกัน และลายพรรณไม้ชนิดเดียว ในจำพวกลายพรรณไม้หลายชนิดประกอบเข้าเป็นลายนั้น โดยมากมักมีนัยยะเป็นตรีพิพิธพร ในความเปรียบของ ฮก ลก ซัว ซึ่งหมายถึง วาสนา โภคสมบัติ และอายุยืน โดยเขียนพืชพรรณสามสิ่งรวมกัน เช่น

ลายลูกไม้สามอย่าง ประกอบด้วย ส้มมือ ทับทิม ลูกท้อ หรือลายไม้สามอย่าง ประกอบด้วย พุดตาน เบญจมาศ สน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีลายที่สำคัญอย่างลาย สี่ฤดูซึ่งนำเอาพืชพรรณซึ่งเป็นตัวแทนของฤดูกาลทั้งสี่ของจีนมาไว้รวมกัน ได้แก่ ดอกบัว บัวย พุดตาน และเบญจมาศ อันเป็นความหมายว่าให้สุขสดชื่นในฤดูกาลทั้งสี่ ดังเช่นพืชพรรณเหล่านี้ บางลายใช้พรรณไม้ ๒ ชนิดก็มี เช่น ลายพุดตานเบญจมาศ ส่วนลายพรรณไม้ชนิดเดียว มักเลือกเอาดอกไม้ใบไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งผูกเป็นหลักของ ลายโดยอาจมีรายละเอียดอื่นช่วยชูลายให้งามเด่นขึ้น เช่น ลายกอบัวประเภทต่างๆ ลายพุดตานต้น ลายพุดตานเลื้อย ลายเถาไม้เต้า ลายเถาแตง เป็นต้น

นามของถนน ประตู และสวน ในพระราชวังดุสิตที่เป็นประเภทยาลายพรรณไม้ ได้แก่

- **สวนสี่ฤดู** ลายสี่ฤดู จีนเรียกว่า สี่กู่ นำดอกไม้ที่ออกตามฤดู ๔ ฤดูมา ผูกเป็นลาย พระตำหนักสวนสี่ฤดู เป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง

- **สวนบัว** ลายดอกบัว ลายบัวมีหลายกระบวน บัวกอ บัวชด พระตำหนักสวนบัว เป็นที่ประทับของพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ

- **สวนบัวเปลว** คือลายดอกบัว ที่เขียนลายเปลวแทรกเข้าไป สวนบัวเปลว คือห้องเครื่องต้นในพระราชวังดุสิต

- **สวนบัวไฟ** ลายดอกบัว เขียนได้หลายลายคือ บัวนก บัวกระเบื้อง แตก บัวไฟ และบัวไฟ บัวไฟ จะเขียนเป็นต้นไฟ และมีอักษรจีนอ่านว่าบัวกำกับ สวนบัวไฟเป็นพระตำหนักของเจ้าจอมมาตาแสง พระองค์เจ้าอัปษานทรปชา และ พระองค์เจ้าทิพยาลังการ

- **สวนพุดตาน** ลายดอกพุดตาน จีนเรียกว่า บัวตัวโต เขียนเป็น ๒ แบบคือ พุดตานต้นเขาทะลุ ตั้งโต๊ะร่วมกับเบญจมาศ และลายพุดตานเลื้อย สวนพุดตานเป็นพระตำหนักของเจ้าจอมมารดาอ่อน พระองค์เจ้าอรประพันธ์รัไพ พระองค์เจ้าอดิศัยสุริยาภา เจ้าจอมเอี่ยม เจ้าจอมเอิบ เจ้าจอมเอื้อง เจ้าจอมอาบ เจ้าจอมแก้ว เจ้าจอมแสง เจ้าจอมแถบ

- **สวนพุดตานเบญจมาศ** ลายดอกพุดตานเบญจมาศ เขียนเป็นพุดตาน ต้นเขาทะลุรวมกับเบญจมาศ หรือเขียนเป็นเบญจมาศต้นเขาทะลุ ตั้งโต๊ะรวมกับ พุดตานต้น สวนพุดตานเบญจมาศ เป็นพระตำหนักของเจ้าจอมมารดาชุม พระองค์เจ้า อาหารทิพย์นิภา และพระองค์เจ้าสุจิตราภรณ์

- **สวนไม้สามอย่าง** ลายนี้มีโต๊ะหลวง เป็นการนำดอกไม้หรือลูกไม้ ๓ ชนิด มาเทียบอก ลก ชิว ผูกเป็นลาย สวนไม้สามอย่าง เป็นพระตำหนักของพระองค์เจ้า อัจฉรพรรณ และเจ้าจอมมารดาตลับ

- **สวนผักชีเข้ม** ลายนี้จีนเรียกตำเหมียว เป็นลายไม้เลื้อย เขียนได้หลายแบบ มีทั้งผักชีขีด ผักชีอ่อ ผักชีหนังสือซังอี สวนผักชีเข้ม เป็นพระตำหนักของพระองค์เจ้า ศศิพงษ์ประไพ

- **ถนนประทัดทอง** ยังมีถนนนามพระราชทานอีกถนนหนึ่งชื่อว่า ถนน ประทัดทอง ตัดเชื่อมระหว่างถนนประแจจีน (ถนนเพชรบุรี) และถนนหัวลำโพง (ถนนพระรามที่ ๔) แม้ว่าลายประทัดทองนั้น มิได้อยู่ในรายนามของลายเครื่องโต๊ะ สมัยรัชกาลที่ ๕ ตามพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดย อาจารย์ธนพันธุ์ จรุงพันธุ์ อธิบายว่าชั้นลายประทัดทอง เป็นลายชั้นเครื่องโต๊ะชั้นเก่า มากๆ ซึ่งแทบทั้งนั้นเป็นชั้นใต้เหม็ง กล่าวคือ เป็นของที่ทำในสมัยราชวงศ์หมิง เกือบทั้งสิ้น มักเป็นของที่มีรูปทรงอย่างจีนแท้ จึงไม่สามารถคุมขึ้นตั้งเป็นเครื่องโต๊ะ ลายนี้ได้ทั้งโต๊ะ คงมีแต่ชั้นที่เป็นแม่ลายอยู่ไม่กี่ชั้น ลายประทัดทองนั้น เป็นลาย คล้ายๆ ลายบัวเครือหรือลายพุดตานเลื้อย แต่ทว่า เส้นลายโดยเฉพาะใบจะเขียน ละเอียดเล็กกว่า ต่อมามีการเรียกเป็นชื่อ ถนนบรรทัดทอง แม้ว่ารัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนเป็น**ถนนพระรามที่ ๖** แต่ประชาชนยังคงเรียกถนนบรรทัดทองอยู่จนปัจจุบัน

- **ถนนใบพร** ใบพร คือ ใบของต้นอาร์ทิเซีย มักเขียนอยู่ที่คอขวดแจกัน เป็นรูปใบไม้ส่วนปลาย ถนนใบพร และถนนปลายใบพร กันเขตพระราชฐานชั้นนอก กับพระราชวังใน ถนนใบพรต่อมาคือ **ถนนอุทองใน** ตั้งแต่พระลาน พระราชวังดุสิต ถึงถนนราชวิถี ยาว ๘๒๐ เมตร ส่วนถนนปลายใบพร ต่อมา คือ **ถนนอุทองนอก** จากพระลานพระราชวังดุสิตถึงถนนสามเสน ยาว ๗๗๐ เมตร

๔. หมวดรูปสิ่งของ ในหมวดลายรูปสิ่งของนี้สามารถจำแนกลายออกได้เป็นสามจำพวกคือ ลายย่อ ลายหนังสือ และลายกระแปะหรือรูปเหรียญทอง ลายในหมวดนี้โดยมากนิยมเขียนลายสิ่งของเครื่องมั่งคณภัณฑ์หลากหลายชนิด ผูกลายเป็นหมวดหมู่แสดงความหมายหรือนัยยะอันเป็นมงคลต่างๆ กันไปตามแต่ช่างเขียนจะเลือกใช้

กระบวนลายจำพวกแรกที่เรียกลายย่อ มักเขียนรูปข้าวของเครื่องมั่งคณชนิดต่างๆ กระจ่ายกันไปบนชิ้นเครื่องกระเบื้อง โดยของแต่ละสิ่งก็มีแพรว์ระบายผูกไว้ มีสองประเภทคือ ประเภทแรกเป็นลายย่อเครื่องเรือน (ปักโก้) ลายนี้เขียนเป็นรูปเครื่องมั่งคณภัณฑ์ชนิดต่างๆ วางตั้งเป็นหมวดหมู่ และลายย่อเครื่องมั่งคณ ๔ ต่อมาคือลายตัวอักษรชนิดต่างๆ แบ่งออกเป็นสองพวก คือ ลายหนังสือใหญ่และลายหนังสือเล็ก ลายหนังสือใหญ่ มักเขียนเป็นตัวอักษรประดิษฐ์แบบโบราณของจีนเป็นตัวอักษรในหมวด ฮก ลก ชิว ชั่งอี้ บางคราวผนวกลายตัวอักษรมากกว่าสองตัวขึ้นไปก็มี นอกจากนี้ยังมีลายในหมวดสิ่งของจำพวกลายกระแปะหรือรูปเหรียญ

นามของถนน ประตู และพระตำหนัก ที่เป็นประเภสิ่งของ ได้แก่

- **ถนนข้างอิ้** เริ่มจากแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศเหนือของสวนดุสิตไปถึงคลองส้มป่อยในเขตพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ต่อมาตัดเพิ่มอีกสามตอน ได้แก่ถนนข้างอื่นนอก ถนนข้างอิ้น และถนนข้างอิ้นำ ไปถึงถนนราชปรารภต่อกับถนนพญาไทผ่านพระราชวังพญาไท ซึ่งเป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระราชชนนี พระพันปีหลวงในรัชกาลที่ ๖ และเป็นที่ประทับส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ ๖ ในเวลาต่อมา พระองค์พระราชทานนามเป็น **ถนนราชวิถี** ที่สื่อถึงการเสด็จพระราชดำเนินจากสวนดุสิตมายังพระราชวังพญาไท ลายข้างอิ้หรือชั่งอิ้ เป็นการรวมของอักษรจีนสองตัว คือ ขาง ที่แปลว่า คู่ หรือ สองเท่า ส่วนคำว่า อิ้ แปลว่าความสุขเป็นอักษรคู่ที่ใช้ช่วยพรในวันแต่งงานของชาวจีน

- **ประตูหนังสือเล็ก** ลายหนังสือเล็ก จะสังเกตโดยขนาดของตัวอักษรนั้นเล็กกว่าลายหนังสือใหญ่ โดยมากเขียนเป็นตัวบรรจงซึ่งไม่ใช่อักษรประดิษฐ์ ประตูหนังสือเล็กเป็นประตูถนนพุดตาน ออกจากพระที่นั่งอภิเษกดุสิตทางด้านเหนือไปพลับพลาโรงช้าง ต่อมาเปลี่ยนนามเป็น **ประตูเทวฤทธิ์พิทักษ์**

- **ประตูลิขิต** ลายลิขิต จัดเป็นลายหนังสือเล็ก ในกระบวนลายของหนังสือ ร้อยตัว จีนเรียกว่า แป๊ะซิว มีไต่ะหลวงที่กำหนดเรียกว่าเป็นลายลิขิต ประตูลิขิตนี้เป็นประตูลิขิตจากถนนเต็กไปสวนหนังสือเต็ก ต่อมาเปลี่ยนนามเป็น **ประตูปิทยาทรรสกลิต**

- **ถนนลิขิต** คือ ลายหนังสือเล็ก ถนนลิขิตตั้งแต่ถนนคอเสื้อ (ถนนพิษณุโลก) จนถึงถนนดวงตะวัน (ถนนศรีอยุธยา) มีความยาว ๓๕๐ เมตร

- **สวนหนังสือเล็ก** คือลายอักษรจีนที่เขียนบนภาชนะเป็นตัวอักษรขนาดเล็ก บ้างเขียนเป็นบทกวีทั้งบท สวนหนังสือเล็กเป็นพระตำหนัก ของพระองค์เจ้าเจริญศรีพระชนมายุ

- **สวนหนังสือใหญ่** คือลายอักษรจีนตัวใหญ่ที่ประดิษฐ์แบบโบราณ สวนหนังสือใหญ่ เป็นพระตำหนักของพระองค์เจ้าปิยะตศภัทราวุธดี

๕.ลายภูมิสถาน เขียนเป็นรูปภูมิประเทศและภูมิสถานต่างๆ ที่สำคัญได้แก่ ลายเขาไม้ ลายแผนที่ และลายฝรั่งกังไส ลายแผนที่ เป็นการเรียกลายจำพวกสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ซึ่งเป็นอาคารร้านรวงหรือสถานที่สำคัญอันมีชื่อเสียงที่รู้จักกันดี เช่น ลายสิบสามห้างเมืองกวางตุ้ง

นามของถนน ประตู และพระตำหนัก ที่เป็นประเภทภูมิสถาน ได้แก่

- **สวนเขาไม้** ลายเขาไม้สามารถจำแนกได้เป็น ลายเขาไม้เปล่า คือเขียนแต่ภาพภูมิทัศน์ล้วนๆ ลายเขาไม้สีแซ่ เพิ่มภาพบุคคลในวิชาชีพเข้าไปกับภูมิทัศน์ และลายเขาไม้หนังสือซึ่งเป็นการเขียนบทกวีหรือความเรียงกำกับไปในภาพภูมิทัศน์นั้น สวนเขาไม้ เป็นพระตำหนักของพระองค์เจ้าจุฑารัตนราชกุมารี

- **สวนฝรั่งกังไส** ลายฝรั่งกังไส ได้แก่ ลายเครื่องกระเบื้องซึ่งตะวันตกให้แบบอย่างไปสำหรับช่างจีนเขียน โดยมากมักเขียนเป็นลายภูมิสถานบ้าง ช่อดอกไม้บ้าง ที่เขียนเป็นลายแบบยุโรปเลยก็มี สวนฝรั่งกังไส เป็นพระตำหนักของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ จัดแสดงเครื่องลายคราม

นอกจากในกระบวนลายที่สื่อถึงตรีพิพิธพร ฮก ลก ซิ่ว และลายในหมวดต่างๆ แล้ว ยังมีนามพระราชทานที่เกี่ยวข้องกับประเภทของเครื่องกระเบื้องจีนอีก ได้แก่

- **สวนแป๊ะเต่ง** อยู่ในเขตพระราชฐานในสวนดุสิต คำว่าแป๊ะเต่ง เป็นชนิดของเครื่องถ้วยสีขาว ที่เคลือบน้ำยาใสอย่างที่เราเรียกว่าขาวกังไส

- **สวนแ่งเต่ง** อยู่ในเขตพระราชฐานในสวนดุสิตเช่นกัน คำว่า แ่งเต่ง เป็นชนิดของเครื่องถ้วยสีขาว ต่างกับแป๊ะเต่งตรงที่ แ่งเต่งนั้น แปลว่าขาวอย่างงาช้าง

- **ถนนขาว** อยู่ระหว่างถนนช่างอี (ถนนราชวิถี) กับถนนดวงดาว (ถนนสุขโยทัย) หมายถึงชนิดของเครื่องถ้วยสีขาว

- **ถนนสังคโลก** อยู่ข้างโรงพยาบาลวชิระ ถนนสามเสน ขนานกับถนนดวงดาว (ถนนสุขโยทัย) เชื่อมถนนขาวกับถนนสามเสน ถนนกว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๓๐๐ เมตร นามสังคโลกนี้ หมายถึงชนิดของเครื่องถ้วยสังคโลก ซึ่งในการเล่นเครื่องโต๊ะ เนื้อสังคโลกจะมีหลายสี ทั้งสีขาว เขียวอ่อน เขียวแก่ แดง ครามทับ เป็นต้น

- **ถนนเขียวไขกกา** อยู่ข้างโรงเรียนราชินีบน จากถนนสามเสนไปจดแม่น้ำเจ้าพระยา หมายถึงชนิดของเครื่องถ้วยที่เป็นสีเขียวไขกกา

สรุป

นามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ถนน ประตูประตู่พระตำหนัก และสถานที่อื่นๆ ภายในพระราชวังดุสิต ซึ่งเปรียบเป็นบ้านของพระองค์ จึงเป็นนามแห่งความเป็นสวัสดิมงคล เป็นตรีพิพิธพร พระราชทานให้ผู้ผ่านกอด้ายมีแต่ความสุขสวัสดิ แวดล้อมไปด้วยวาสนา โภคทรัพย์ และอายุวัฒนะ เป็นพรที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้ **บ้าน** และ **เมือง** ของพระองค์เต็มไปด้วย**ตรีพิพิธพร** เพื่อให้ผู้อยู่ ผู้อาศัยมีความสุข ร่วมเย็น มีวาสนา มีทรัพย์ศฤงคาร และอายุมั่นปราศจากโรค

นามต่างๆ ที่สื่อถึงลายเครื่องถ้วย จึงเป็นความทรงจำบทหนึ่งในประวัติศาสตร์สังคมไทย เป็นงานอดิเรกที่ได้รับความนิยม นอกเหนือจากงานอดิเรกประเภทต่างๆ เช่น ปลุกต้นไม้ การเล่นไม้ดัด สะสมปั้นและถ้วยชา ตลับงากลิ้ง กระถางลายคราม เป็นต้น

แม้ภายหลัง ความนิยมในการเล่นเครื่องถ้วยจีนจะเสื่อมถอยลงไป อีกทั้ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานนามใหม่ให้แก่ถนนสายต่างๆ แทนนามที่เป็นลวดลายกระเบื้องถ้วยของจีน และหากจะวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ทรงเปลี่ยนแปลงนามถนนต่างๆ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ นั้น ผู้เขียนยังไม่สามารถค้นพบ แนวพระราชดำริดังกล่าวปรากฏอยู่ในเอกสารใดๆ แต่อาจสันนิษฐานจากข้อมูลประกอบอื่นๆ ได้ว่า นับตั้งแต่ช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ชาวจีนเกิดแตกแยกความคิดทางการเมืองเป็น ๒ กระแส กระแสหนึ่งเป็นกลุ่มนิยมการปฏิวัติ มี ดร.ซุนยัตเซนเป็นผู้จัดตั้ง ต้องการก้าวไปตามวิถีทางที่ให้พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ส่วนอีกกระแสหนึ่งเป็นกลุ่มนิยมกษัตริย์ ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างมีความขัดแย้งและต่อสู้กัน รวมทั้งส่งคนไปโฆษณาแนวคิดของฝ่ายตนยัง ชาวจีนโพ้นทะเลที่อาศัยอยู่ในสยามและส่วนอื่นๆ เพื่อหาผู้สนับสนุน^{๑๗} แม้กระทั่ง ดร.ซุนยัตเซนเองก็เคยเดินทางมาสยามถึง ๔ ครั้ง ทำให้เกิดความตื่นตัวในหมู่ชาวจีนในสยามประเทศ ทั้งการออกหนังสือพิมพ์ การตั้งโรงเรียน เพื่อใส่แนวคิดและอุดมการณ์ ผ่านการเรียนการสอน เป็นผลให้พ่อค้าวานิช นักธุรกิจ แม้กระทั่งกรรมกรผู้ใช้แรงงานต่างได้รับการปลุกกระดมชักนำให้สนับสนุนการปฏิวัติของ ดร.ซุนยัตเซนเพื่อโค่นล้มราชสำนักชิง

และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ รัฐบาลไทยมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดเก็บภาษีรัชชูปการจากชาวจีน ซึ่งเดิมนั้นเรียกเก็บ ๓ ปีครั้ง มาเป็นการเรียกเก็บทุกปี ยังผลให้ชาวจีนพากันประท้วงโดยร้านค้าต่างๆ พากันปิดร้านพร้อมกันตั้งแต่วันที่ ๑-๕ มิถุนายน จึงยอมเปิดทำการค้าตามปกติ และหลังจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ประเทศจีนเกิดการปฏิวัติครั้งใหญ่ เรียกว่า การปฏิวัติซินไฮ่ ที่นำโดย ดร. ซุนยัตเซน เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ราชสำนักแมนจูล่มสลาย ดร.ซุนยัตเซนได้รับเลือกให้เป็นประธานาธิบดี ชั่วคราว จักรพรรดิบูยีแห่งราชวงศ์แมนจูจึงประกาศสละราชบัลลังก์ เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม

^{๑๗} เชียกวง (ผู้เขียน), *กิจกรรมทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย (ค.ศ. ๑๙๐๖-๑๙๓๙)* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

พ.ศ. ๒๔๕๕ เกิดกลุ่มคณะบุคคลที่ประกอบด้วยพลเรือน ทหารและข้าราชการ
จำนวนหนึ่ง โดยมี ร.อ.เหล็ง ศรีจันทร์ เป็นผู้นำ เรียกว่า การปฏิวัติ ร.ศ.๑๓๐ มี
วัตถุประสงค์เพื่อล้มเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ต้องการประชาธิปไตย ดังเช่น
การปฏิวัติซินไฮ่ของจีน แต่ยังไม่ทันเริ่มก่อการ ก็ถูกจับเสียก่อน

สยามภายใต้การปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้รับผลกระทบจากการก่อเหตุของชาวจีนไม่มากนักน้อย เป็นผลให้พระองค์พระราช
นิพนธ์บทความเรื่อง พวกยิวแห่งบูรพทิศ^{๙๘} เพื่อให้เห็นว่ามิคนจีนบางกลุ่มที่ไม่ซื่อสัตย์
เป็นภัยและไม่สำนึกบุญคุณของแผ่นดินไทย ดังคำโปรยหน้าปกที่ว่า พรรณนาถึงนิสัยใจคอของ
จีนว่าเหมือนกับพวกยิวในประเทศยุโรป^{๙๙} ทรงเน้นความคิดชาตินิยมให้แก่ราษฎร และ
ปรากฏกฎหมายสัญชาติฉบับหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ โดยให้บุคคลที่ถือกำเนิดบนแผ่นดิน
ไทยนั้น มีสัญชาติไทยโดยไม่คำนึงว่าบิดาหรือมารดาถือสัญชาติประเทศใด และบุคคลที่
มีบิดาหรือมารดาเป็นสัญชาติไทย ก็ให้บุคคลนั้นเป็นสัญชาติไทยด้วยโดยไม่คำนึงว่า
เขาจะถือกำเนิดในหรือนอกราชอาณาจักรไทย^{๑๐} เพื่อส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกให้
ชาวจีนมีความรู้สึกจงรักภักดีต่อประเทศไทย ลดการแพร่กระจายความคิดชาตินิยม
ของชาวจีน และพระองค์ยังพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวจีนที่มีฐานะและบทบาท
ทางสังคมเป็นจำนวนมาก เพื่อให้เขารู้สึกเป็นเกียรติที่เป็นคนไทยและสร้างความรู้สึกลึก
ผูกพันให้เกิดขึ้น^{๑๑}

การเปลี่ยนแปลงนามถนนจากลวดลายเครื่องถ้วยลายครามเหล่านี้ จึงอาจ
มีสาเหตุมาจากการสนับสนุนแนวคิดชาตินิยมให้เกิดขึ้น โดยใช้นามที่มีความไพเราะ
และมีความหมาย ดังเช่นนามถนนที่สื่อถึงพระนามทรงกรมของพระราชโอรส
พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งนามของประตู

^{๙๘} อัครพาหุ (พระนามแฝงของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว), *ยิวแห่งบูรพทิศ*,
มปท: มปป, หน้า ๑.

^{๙๙} *เรื่องเดียวกัน*, ปกหน้า.

^{๑๐} พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.๒๔๕๖ ใน *นาคกรสงเคราะห์ประจำพุทธศก ๒๔๕๖*
หน้า ๑๗๙

^{๑๑} ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, *ชนกลุ่มน้อยในไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๘),
หน้า ๖๒-๖๕

ที่สื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ เป็นพรของเทพยดา ผู้ปกป้องรักษา และความสง่างามเกรงขาม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ ย่อมเป็นไปตามค่านิยมแต่ละยุคสมัย ด้วยพระปรีชาสามารถของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักปราชญ์ ในการพระราชทานนามถนนและนามสถานที่ต่างๆ อย่างมีความหมาย และเหมาะสมแก่กาลสมัย

งานแสดงเครื่องโต๊ะในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท (ที่มา : ธนพันธุ์ ขจรพันธุ์)

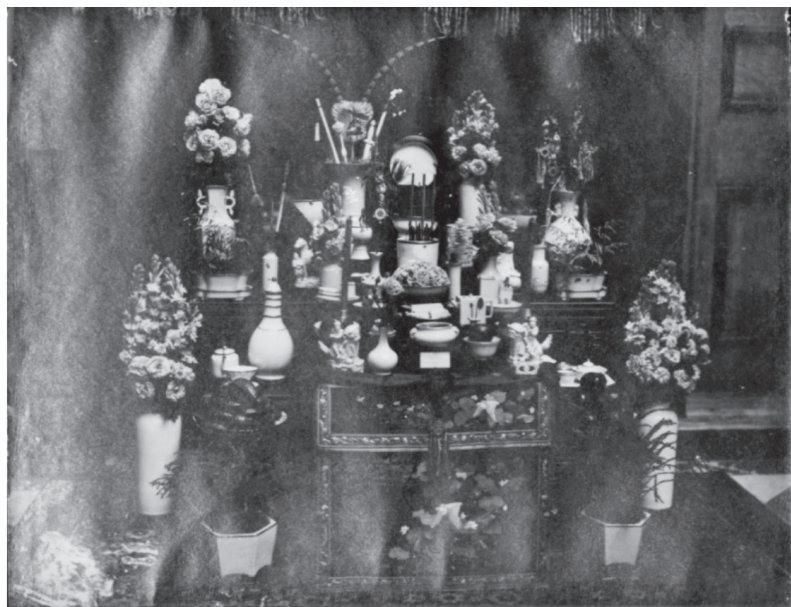
โต๊ะหลวง (หมายถึงโต๊ะของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ตัวอย่างการจัดวางเครื่องถ้วย ในภาพเป็นเครื่องถ้วยลายกอบัวขัดเสมอ

โต๊ะจับฉ่าย (การนำเครื่องถ้วยที่มีลวดลายไม่ซ้ำกันเกิน ๒ ใบมาตั้งเป็นโต๊ะ)

โต๊ะแปะเต่ง (คือการนำเครื่องถ้วยที่มีสีขาวล้วนมารวมเป็นโต๊ะ)

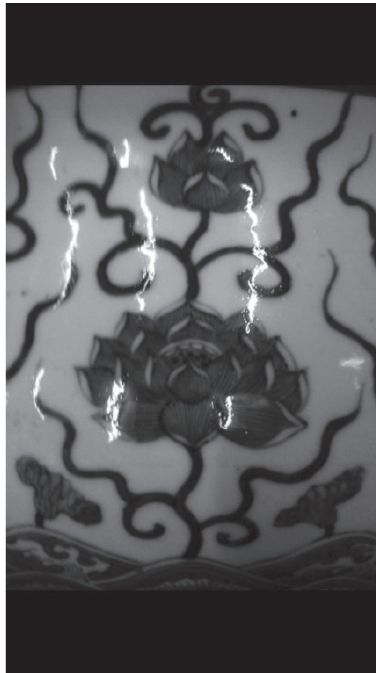
ลายปลายใบพร (ที่มา: ธนพันธุ์ ขจรพันธุ์)

ลายผลทับทิมและดอกหงอนไก่

ลายบัวผุด (บน) และลายบัวเปลว (ล่าง) (ที่มา: ธนพันธ์ ขจรพันธ์)

ลั๊บล้าน วาดจากเรื่องสามก๊ก (ที่มา: เครื่องถ้วยวัดโพธิ์)

ลั๊บล้าน สอง กษัตริย์ (ที่มา: เครื่องถ้วยวัดโพธิ์)

บรรณานุกรม

กัณฐิกา ศรีอุดม. “พร ของพระนครในสมัยรัชกาลที่ ๕”. **วารสารเมืองโบราณ** ปีที่ ๓๒

ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๙) หน้า ๓๖ – ๔๙.

ขจิตกัย บุรุษพัฒน์. **ชนกลุ่มน้อยในไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ ๒) กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๘.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **ว่าด้วยลายจีนซึ่งเขียนเครื่องถ้วย
กระเบื้องกังไส**. (พิมพ์ครั้งแรก ๒๐๐ ฉบับโดยกระแสพระบรมราชโองการ)
พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, พ.ศ. ๒๔๕๓. (ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นขณะที่
ประทับอยู่บนเรือพระที่นั่งมหาจักรี เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก
๑๑๙)

เซียวกว (ผู้แต่ง). **กิจกรรมทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย (ค.ศ.
๑๙๐๖-๑๙๓๙)**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๖.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกระยา. **ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น**. มปท.
(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาปฏิภาณพิเศษ
(อาเล็กแซนเดอร์ อมาตยกุล) ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๓๐
มีนาคม ๒๕๐๗.)

ทำเนียบนามภาค ๑ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญผล, ๒๔๕๗. (สมเด็จพระศรีพัชรินทราบ
บรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง มีพระราชเสาวนีย์ดำรัสสั่งให้พิมพ์
พระราชทานในงานศพเจ้าจอมมารดาेम ในรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๕๗.

ทำเนียบนาม ภาค ๔ ถนนในจังหวัดพระนครและธนบุรี. พระนคร: รุ่งเรืองธรรม,
๒๕๐๘ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายจันต์ ศิริโชติ ณ เมรุ
วัดมกุฏกษัตริยาราม ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๘.

ธนพันธุ์ ขจรพันธุ์. **อันเนื่องมาจากเครื่องโต๊ะ**. เอกสารค้นคว้าส่วนบุคคล. มิถุนายน
๒๕๕๕. ยังไม่ตีพิมพ์. (และอนุเคราะห์ภาพถ่ายเครื่องโต๊ะ และภาพถ่าย
ลายปลายใบพร ทับทิม บัวไผ่ และบัวเปลว)

พระราชบัญญัติสัญญาติ พ.ศ. ๒๔๕๖ ใน **นาครสงครามประจำปีพุทธศก ๒๔๕๖**
หน้า ๑๗๙.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พวงยิวแห่งบุรพทิศ**. มปท.มปป.

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๕ ตอน ๕๐ (๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๒)

แจ้งความเรื่องสวนดุสิต ลงวันที่ ๗ มีนาคม ร.ศ.๑๑๗ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๕
หน้า ๕๔๓.

บัณฑิต จุลาสัย, และ พีรศรี โปหาทอง, รายงานเอกสารประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรมพระราชวังดุสิต รายงานผลการวิจัยเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
สำนักพระราชวัง. จดหมายเหตุการณ์ก่อสร้างและซ่อมแซมพระที่นั่งวิมานเมฆ
พุทธศักราช ๒๔๔๓-๒๕๑๘ (งานประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ สำนักพระราชวัง
รวบรวมและจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๓)